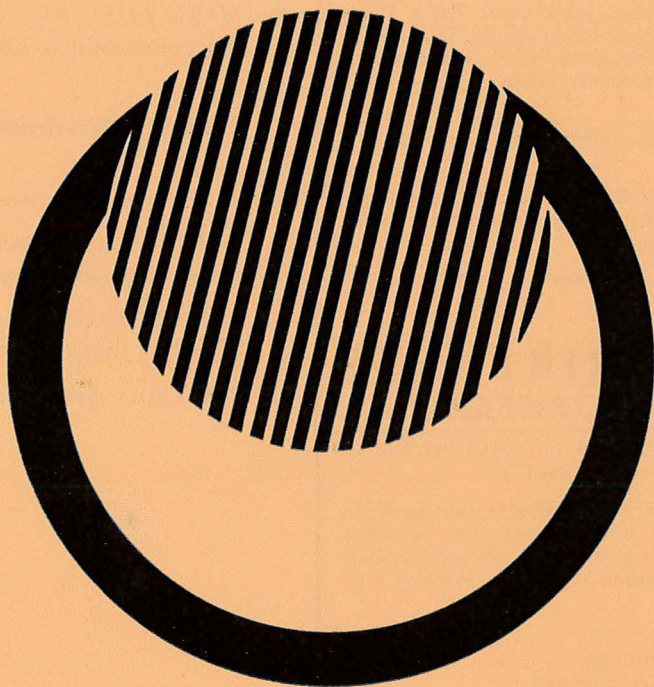

Katsaus

**KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU**

4.1978

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: MORAALISTA ON PUHUTTAVA • REIJO WILENIUS: KYMMENEN VUOTTA KULTTUURIKESKUSTA • TURUN KRIITTINEN KORKEAKOULU • LEA PULKKINEN: KOTIKASVATUKSEN UUDISTAMISEN NÄKÖALOJA • JARMO TOISKALLIO: J. V. SNELLMAN JA KASVATUS • MARIA-LIISA KUNNAS: NUORSUOMALAINEN EINO LEINO • AULIS AARNIO: MITÄ TIEDÄMME MENNEISTÄ AJOISTA? • HEIKKI YLIKANGAS: OBJEKTII-VISUUDEN ONGELMA SUOMESSA • MIKA HOKKINEN: "HISTORIA ILMAN FILOSOFIAA ON SOKEAA..."

Katsaus

6. (18.) vuosikerta.
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kulttuurikeskus Kriittisen
Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—13. P. 448 514

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Osmo Jokinen, toimitussihteeri, puh. 90-713 212,
Hakaniemenkatu 3 A 32, 00530 Helsinki 53.

Toimitusneuvosto

Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.), Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Oiva Keton-
nen, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko Perheentupa,
Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti Tuuri.

Tilaukset

maksamalla 30 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotilatukset

46 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian pa-
perikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-
suojelun Tuki Helsingissä.

*Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston
osoitteella*

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Väinämöisenkatu 25 A 11 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 448 514 (ma—pe klo 9—13)

Perustettu 1968. Tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja
tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme
ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämisestä.
Kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen korkeakou-
lun ideaa.

Toimintamuodot

- avoimet yleisötilaisuudet
- inhimillisen kasvun seminaari
- erityiskurssit ja kutsuseminaarit
- työryhmät ja projektit
- julkaisutoiminta.

Sihteerit

Martti Tuomola (opinto- ja tutkimussihteeri), puh.
90-408 560

Merja-Riitta Ekholm (koulutussihteeri, virkava-
paa), puh. 90-6922 302

Ulla Ruottinen (toimistos sihteeri), puh. 90-448 514

Taavi Kassila (tiedotussihteeri), puh. 90-448 514

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatus-
yhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsen-
maksun 15 mk/vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200
mk) ps-tilille 1683 71-4.

4•78 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Moraalista on puhuttava
 - 4 REIJO WILENIUS
Kymmenen vuotta kulttuurikeskustelua
Turun Kriittinen korkeakoulu
 - 6 LEA PULKKINEN
Kotikasvatuksen uudistamisen
näköaloja
 - 15 Kriittisen korkeakoulun syksyn
ohjelma
 - 19 JARMO TOISKALLIO
J. V. Snellman ja kasvatusta
 - 22 MARIA-LIISA KUNNAS
Nuorsuomalainen Eino Leino
- ### Historian objektiivisuus
- 25 AULIS AARNIO
Mitä tiedämme menneistä ajoista?
 - 26 HEIKKI YLIKANGAS
Objektiivisuuden ongelma Suomessa
 - 29 MIKA HOKKINEN
"Historia ilman filosofiaa on sokeaa..."
 - 32 KK-Turun syksyn ohjelma

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy • Forssa 1978

MORAALISTA ON PUHUTTAVA

Kriittisen korkeakoulun ohjelmaan kuuluu alkavalla toimintakaudella eräs uusi teemasarja: moraalit ja yhteiskunta. Pohdittaessa tämän hetken polttavia kysymyksiä nousi tämä teema vahvasti esille.

Lukuisat viime aikojen tapahtumat ovat antaneet aihetta pysähtyä miettimään, millaisia ovat vallitsevan moraalin perusteet ja miten ne kestävät yhteiskunnan eri aloilla. Tällainen tarkastelu saa helposti synkän, syyttävän ja paljastuksia etsivän sävyn. Sen sijaan positiivista moraalikäsitteiden pohdintaa on vaikea toteuttaa. Tähän kuitenkin pyritään Kriittisen korkeakoulun tilaisuuksissa.

Moraalissa on kysymys elämäntapamme ja toimintamme perusarvoista, viimesijaisista kriteereistä. Näiden kysymysten pohdinta ei toki aina tapahdu käyttämällä sanaa moraalit. Esimerkiksi viime aikoina monella taholla liikkeelle lähtenyt keskustelu ihmiskäsityksestä liittyy läheisesti samaan kokonaisuuteen, yhteiskuntamme perusteiden selvittelyyn.

Itse asiassa voi väittää, että moraalisia kysymyksenasetteluja lähestytään aina silloin, kun asetetaan kysymys miksi. Ja päinvastoin moraalin pohdinnasta etäännyttään, kun kysymyksenasettelu useimmiten saa muodon miten. Viimemainittu asenne on pitkään hallinnut yhteiskuntaamme ja kulttuuriamme. Olemme tottuneet näkemään ongelmat teknisinä ja taloudellisina, vain harvoin perusarvoihin liittyvinä. Ilmeisesti olemme joutuneet sellaisen harhan valtaan, että demokraattisen päätöksenteon toteuttaminen on poistunut tai ainakin tulee poistamaan moraaliset ongelmat.

Tällainen asenne on johtanut kehitykseen, jonka tuloksena syntynyttä tilannetta voidaan kutsua sääteleyhteiskunnaksi. Sen tunnus-

merkkejä ovat paksunevat lakikirjat ja paisuva hallinto. Määräysten ja kieltojen, ohjeiden ja suunnitelmien tarpeelle ei näytä olevan mitään kattoa. Ja samassa tahdissa tarvitaan lisää toimeenpanijoita ja valvojia.

Analoginen kehitys on tapahtunut suhteessamme terveyteen. Terveyden edistämisen katsotaan vaativan yhä enemmän tutkimuksia ja tarkkailua, hoitamista ja lääkitsemistä, kaikenkaikkiaan paljon vain asiantuntijoiden hallitsemia keinoja. Tämän kaiken rinnalla luottamus ihmiseen itseensä oman terveytensä lähteenä on lähes tykkäänään unohtunut.

Selkeät ja pitävät moraaliset arvot ovat yhteiskunnan ja kulttuurin terveyttä. Niistä rakentuu se itsesääteley, jota korvaamaan ei riitä mitkään lait ja hallintojärjestelmät. Siksi tämän perustan säilymisestä on syytä pitää mitä tarkinta huolta.

Elämän helppous ei yleensä ole se tekijä, joka parhaiten kehittää ihmisen itsenäisyyttä ja vastuukykyä. Sama pätee yhteiskuntaan: lihavat vuodet eivät ilmeisesti ole olleet kovin otollisia yhteiskuntamoraalin säilymiselle ja kehittymiselle. Yleisen vaurastumisen ilmapiiressä oli helppo unohtaa tällaiset ongelmat. Sitä hankalampina ne ovat vastassa, kun tilanteen muutos edellyttää vaikeita ja epäkiitollisia ratkaisuja.

Mitä vaikeampaa kansan on ymmärtää tilanteen todellisia ongelmia, sitä enemmän vaaditaan sen johtajilta. Heiltä on edellytettävä korkeata moraalista ryhtiä. Siksi he tarvitsevat myös kaiken mahdollisen tuen täyttääkseen tämän vaatimuksen. Eräs tärkeä tuen muoto on moraalin luonteen selvittäminen. Siksi moraalista on puhuttava.

Antti-Veikko Perheentupa

Reijo Wilenius

KYMMENEN VUOTTA KULTTUURIKESKUSTA 1968—1978 ja tästä eteenpäin

On ilahduttavaa katsella taaksepäin Kulttuurikeskus Kriittisen korkeakoulun kymmentä ensimmäistä vuotta, vaikka niihin kätkeytyy myös tuskaa ja vaivaa.

Päällimmäinen vaikutelma on, ettei KKK ole koskaan valmis. Jatkuvasti on selvitettävä, mikä on sen tarkoitus, mihin se oikein pyrkii. Vain sellaisen pohdinnan pohjalta se pystyy työntämään uusia juuria ja versoja.

Haluamatta herjata naapuriseurakuntaa täytyy todeta, että yliopisto on jo ajat sitten pystyynkuivunut puu. Kulttuurikeskuksen alkuajatus muotoutui osittain juuri kielteisistä kokemuksista nykyisen kaltaisesta yliopistosta, joka on useassa suhteessa rajoittunut ja eristynyt laitos. Eri alojen tutkijoiden yhteistoiminta on vaikeata, ja saman alan piirissä vaikuttaa tieteen sisäinen hierarkia lamauttavasti, puhumatta yhteistoiminnasta 'maallikoiden', päättäjien ja tavallisten kysyjien ja käyttäjien kanssa. Tästä seuraa, että tieteen harjoittaminen yliopistossa pysyy ainakin eräillä aloilla kaukana ajankohtaisista kysymyksistä ja ongelmista.

Toinen yliopistossa saatu kielteinen kokemus oli se, että siellä on vaikeata esittää mitään uusia asioita, jotka vahvasti poikkeavat vallitsevan ns. normaalitieteen säännöistä. Ja kolmas kokemus oli se, että uudetkin asiat siellä jollakin lailla kuivuvat pystyyn — joutuuko tämä sitten yliopiston lähes täydellisestä taiteettomuudesta ja lisääntyvästä virkavaltaisuudesta.

Mutta pelkistä kielteisistä kokemuksista ei mitään hyvää rakenneta. Myönteisen ajatuksen uudenlaisesta kulttuurilaitoksesta olin saanut Rudolf Steinerin korkeakouluajattelusta, ehkä ennen muuta sen ajatuksen, että korkeakoulun tulee aktiivisesti tarttua ajankoh-
taisiin kysymyksiin, ylipäänsä toimia elävässä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin ja että korkeakoulun tulee eräänlaisena mikrokosmoksena heijastaa vallitsevaa kulttuuritilannetta niin, että siellä erilaiset aate- ja tutkimussuunnat voivat kohdata.

Puhtaasti ulkoisena tekijänä Kulttuurikeskuksen perustamisessa oli se että Helsingin Rudolf Steiner -koulu sai vuonna 1968 hienon uudisrakennuksen, joka kaipasi iltaisin käyttöä.

Vuoden 1968 alussa laadin parisivuisen muistion kulttuurikeskuksen perustamisesta. Siitä keskusteltiin muutaman Helsingin yliopiston filosofian opiskelijan kanssa, ennen suuria ylioppilaslevottomuuksia, jotka eivät vaikuttaneet laitoksen syntyyn, joskin ehkä sen ensimmäisen syyskauden mahtavaan yleisösuosioon.

Laitoksen tueksi perustettiin kannatusyhdistys, jonka ensimmäisestä johtokunnasta on nykyisessä johtokunnassa jäljellä Antti-Veikko Perheentupa ja allekirjoittanut. Muutenkin ihmiset tulivat ja menivät mutta KKK säilyi ja kehittyi. Huomattavalla kiitollisuudella muistetaan pääsihteereitä Rajavuorta, Hakaraista ja ennen muita Raimo Ruottua, jonka pitkä ja tuloksellinen pääsihteerikausi päättyi keväällä 1978 hänen siirtyessään kansainvälisiin tehtäviin Wieniin. Moraalisena ominaisuutena Kulttuurikeskus on vaatinut työntekijöiltään ja luottamushenkilöiltään huomattavan mitan avoimuutta.

Sillä KKK:n perimmäinen tarkoitus on alati jäykistyvissä tiede- ja kulttuurielämässä *uusien ajatusten, tietojen ja lähestymistapojen esille saattaminen*, kasvamaan saattaminen. (Siksi siinä on jatkuvasti ollut sijansa myös Steinerin ajatuksilla.) Siten on eräältä puolelta pyritty turvaamaan valtakunnassa henkinen vapaus. Poikkeavien yrittäjien on ollut melko helppo saada äänensä kuuluviin. Myös KKK:n väljä, ei-byrokraattinen hallinto on helpottanut erilaisten katsomusten esiinpääsyä.

Keskeinen tehtävä on *ongelmien tiedostaminen*. KKK:n tilaisuuksille kymmenen vuoden aikana on ollut yleensä ominaista, että niissä monitahoisesti valaistaan ongelmia ennen kuin niihin esitetään valmista ratkaisua (esim. ydinenergian käytön, koulu- ja talous-

politiikan, ympäristönsuojelun, terveydenhoidon, ihmistä tutkivien tieteiden perusongelmia).

Vaikka KKK on avoin monenlaisille aatesuuntauksille, on ajankohtaisten ja ikuisten ongelmien tarkastelussa pyritty pitämään ainakin yhtenä vaihtoehtona kuvassa tiettyä *ihmiskeskeisyyttä*. Sitä ei tosin ole missään säännöissä tai tavoitteissa lausuttu. Sen sisältö on niin sanoakseni luottamus luovaan ihmishenkeen, sen kehityksen mahdollisuuksiin. Ehkä tätä KKK:n sisintä virettä ilmaisi nimi "Inhimillisen kasvun korkeakoulu", joka annettiin Kulttuurikeskuksen yhteydessä v. 1974 alkaneelle aikuiskasvatuksen projektille. Nimi muutettiin projektin vakinaistumisen jälkeen "Inhimillisen kasvun seminaariksi". Sen ja monen muun asian hoitamisessa on KKK:n tärkeäksi tukipilariksi tullut Martti Tuomola.

Kannattaa mainita, että näiden kymmenen vuoden aikana ovat kymmenet ihmiset panneet runsaasti ja palkatta aikaansa Kulttuurikeskuksen toimivuuden ja elävyyden hyväksi.

*

Lopuksi on syytä katsahtaa tulevaisuuteen. Toivon mukaan KKK on vasta historiansa aamuhämärissä.

Klassisessa draamassa tapahtuu yleensä niin, että ensimmäisessä näytöksessä esiintyvät ainakin vilahdukselta kaikki näytelmän päähenkilöt. Niinpä jo perustamisvaiheessa esiintyi kysymys, eikö tästä voisi joskus tulla varsinaista korkeakoulua. Asia jäi kytemään ja leimahti pieneen säästöliekkiin Inhimillisen kasvun seminaarin myötä, joka on eräänlainen opintojen alkuvuosi, yleisopintovuosi.

Kun kaksi vuotta sitten laadittiin Opetusministeriötä varten muistio "Kriittisen korkeakoulun kehittämisestä", siihen sisältyi myös suunnitelma eräiden alojen erityiskoulutuksesta, jossa voidaan nähdä korkeakoulun eri osastojen ituja. Sellaiset idut vaativat vielä kypsyttelyä, ennen muuta ihmisiä, jotka panevat voimansa niiden kasvattamiseen.

Vähäiseksi taimeksi on jäänyt taiteiden osuus KKK:n toiminnassa; se näyttää vielä talvehtivan, odottavan kevättä. Myös julkaisutoiminta on vasta ensi alussa, vaikka Katsauksen elvyttäminen olikin jo huomattava askel.

Voidaan luullakseni katsoa luottavasti Kulttuurikeskus Kriittisen korkeakoulun tulevaisuuteen, vuoden 2000 suuntaan. □

Turun Kriittinen korkeakoulu

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu Turun toimintayksikkö KK-Turku järjesti ensimmäiset yleisötilaisuutensa syksyllä 1977. Yleisteemana oli "Ihmisläheiseen maailmankuvaan". Kevään 1978 otsikkona oli "Maailmankuvamme kehittyminen ja ihmisen identiteetti". Ohjelmaesitteessä todettiin mm.:

"Yhtenä keskeisenä tehtävänä KK-Turku pitää varsinaissuomalaista vapaata ja avointa kulttuuritoimintaa. Toiminnassa pyritään virittämään ja käyttämään erityisesti varsinaissuomalaisia henkisiä voimavaroja."

Nyt toiminta Turussa on edennyt siihen, että 6. 9. 1978 Turun Kauppakorkeakoulussa pidetyssä kokouksessa päätettiin perustaa Turun Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys.

Ensimmäiseen johtokuntaan valittiin seuraavat:

puheenjohtajaksi professori Pentti *Malaska*, varapuheenjohtajaksi fil.maist. Jarmo *Toiskallio* ja johtokunnan jäseniksi toimituspäällikkö Aagot *Jung*, osastopäällikkö Armas *Lahoniitty*, osastopäällikkö Jorma *Lehtimäki*, läänin taidetoimikunnan sihteeri VTK Matti *Lehtinen*, seutukaavajohtaja Raimo *Narjus*, lääket.lis. Raija *Niitemaa*, HuK Arja *von Schöneman-Hormia*.

KK-Turun tämän syksyn ohjelma löytyy Katsauksen takakannesta. KK-Turun toiminnasta kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä FM Jarmo Toiskallioon, puh. 921-482 548, os. Westerholminkatu 3 E 54, 20340 Turku 34. □

KOTIKASVATUKSEN UUDISTAMISEN NÄKÖALOJA

"Eläkäämme lastemme hyväksi"
(Fröbel)

Olen valinnut esitykseni motoksi Friedrich Fröbelin 1800-luvun puolivälissä julkaiseman *Ein Sonntagsblatt*-lehden tunnuslauseen. Sen lisäksi, että lauseen ajatus kelpaa edelleenkin muistutukseksi kasvattajille, on moton valintaan vaikuttanut pyrkimykseni etsiä kotikasvatuksen uusia näköaloja ja suuntaa osittain menneisyydestä. Ihmiskunnan ja ihmisen kehityksessä olemme matkalla, joka jatkuu. Tuntematta taivalta takanapäin on vaikea arvioida nykyistä sijaintia.

Kasvatuksen historian ajatellaan yleensä käsittelevän lähinnä koulukasvatusta. Kasvatustilafilosofit eivät kuitenkaan kokonaan ole sivuuttaneet kotikasvatustakaan. En tunne erillistä tutkimusta kotikasvatuksen historiasta enkä ole itsekään ehtinyt tai kyennyt sellaista tekemään, mutta olen koonnut *Grue-Sørensenin* kaksiosaisesta *Kasvatuksen historiasta* kodin merkitystä ja kotikasvatuksen menetelmiä koskevia ajatuksia ja koettanut pohtia, mitä me voisimme niistä oppia.

Kodin merkityksestä

Perhettä kasvuympäristönä ovat ihannoineet uudenajan kasvatustajatteloista mm. Luis Vives, Rousseau ja Pestalozzi. Samoihin aikoihin kun renessanssin humanistinen liike 1500-luvulla levisi koululaitokseen, korosti espanjalainen Luis Vives lasten varhaiskoke-
musten merkitystä väittäen esimerkiksi, että ensimmäisten ikävuosien elämykset määräävät koko tulevan elämän suunnan. Siksi hän toivoi äidin itse hoitavan lapsensa kasvatuksen ensi vaiheet ja siten luovan pohjan luonteen suotuisalle kehitykselle (Grue-Sørensen I 1961, 180). Tätä viisasta oivallista varhaiskoke-
musten merkityksestä ei ole nykyaikaisella tutkimuksella kumottu, päinvastoin monin kerroin vahvistettu.

1700-luvulla äitien velvollisuudesta lapsia kohtaan puhui Rousseau. Hän vastusti lasten vapauden riistoa mm. kapinoinnilla ja vaati,

että äidit itse imettäisivät lapsensa. Hän oli sitä mieltä, että yleensä nuoria ihmistaimia hoidetaan väärin: "Joko teemme kaikkemme miellyttääksemme heitä tai vaadimme heitä tekemään vain sellaista, mikä meille itsellemme on mieleen." Pitäisi muistaa, että "kasvatus on olemassa lasta eikä lapsi kasvatusta varten... Luonto tahtoo, että lapset ovat lapsia ennen kuin tulevat aikuisiksi." Emmekä saisi aina ajatella tulevaa aikuista. Jos kiirehdimme kasvatuksessa liikaa, "on tuloksena liian varhain kypsyneitä hedelmiä, joissa ei ole makua eikä voimaa". Aikaa on tuhlatava. "Lapsuudessa on omat, vain sille ominaiset ajattelu- ja tuntemistavat ja on erittäin harkitsematonta pakottaa lasta omaksumaan aikuisten ajatus- ja tunnemaailmaa" (Grue-Sørensen I 1961, 322—326).

Rousseau toivoi, että äidit edistäisivät perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Hän piti ihanteena perhekasvatusta. Äidit istuttavat lastensa mieleen hienotunteisuutta ja vaatimattomuutta arvovallallaan, johon kuuluu rakkaus. Isälle kuuluu lasten opettaminen. Kasvatus sopusointuisen ja onnellisen perheen piirissä sai osakseen hänen sydämensä lämmön.

Rousseauun nuorempi aikalainen Johann Heinrich Pestalozzi sai paljon vaikutteita Rousseaulta. Pestalozzi piti myös suurimpana rakentavana voimana kotia. Yhtenä kasvatuksen etuna hän piti sitä, että se suureksi osaksi tapahtuu sanoitta, havainnollisilla esimerkeillä ja asioiden itsensä välityksellä. Perhesuhteet ovat luonnon tärkeimmät ja perusluonteisimmat. Perhe-elämä pohjautuu luonnollisiin tarpeisiin ja tunteisiin. Sen piirissä kehittyä kaikki, mitä Pestalozzi tarkoitti aidolla ihmisyydellä.

Jo muinaisroomalaisessa kasvatuksessa ihanne oli, että äiti ja isä itse, eikä lastenhoitaja, kasvattavat lapsen. Historioitsija Tacituksen mukaan "äidin suurin kunnia oli, että hän hallitsi taloaan hyvin ja uhrautui lastensa hyväksi. Poikien hieman vartuttua ryhtyi isä heitä kasvattamaan... Tämä tapahtui siten, että he seurasivat isäänsä pelloille, torille tai temppeliin ja noudattivat hänen ohjeitaan ja esimerkkiään" (Grue-

Alustus 18. 3. 1978 KKK:n ja Kasvatuksen liiton yhteisessä "Koti kasvattajana" -seminaarissa.

Sørensen I 1961, 85). Suurta huomiota kiinnitettiin kasvatukseen, jonka tuli harjaannuttaa nuoriso työhön. Sivistystason kohotessa ja koulukasvatuksen lisääntyessä on nuorison vieraantuminen työstä huolestuttanut kasvatuksen uudistajia. Eikä tämä huoli ole vieras tai aiheeton nykypäivän Suomessakaan.

Kiintoisaa on, että erityisen ankaraksi tunnetussa spartalaisessakin kasvatuksessa poika sai kasvaa seitsenvuotiaaksi asti äitinsä hoivissa ja suhteellisen vapaasti. Vasta seitsenvuotiaana hän joutui valtion kasvatettavaksi. Samoin meneteltiin ritarikasvatuksessa. Naisten osuutta miesten kasvatuksessa pidettiin molemmissa kasvatusmuodoissa tärkeänä.

Kodilla on siis ihmiskuntamme kehityksen aikana katsottu olevan hyvin suuri merkitys varhaislapsuudessa luonteen suotuisan kehityksen, rauhallisen kypsymisen ja ihmisytyteen sekä yhteisöön kasvattamisen kannalta. Näin on meidän mielestäni edelleenkin ajateltava eikä suinkaan annettava periksi kodin merkitystä vähätteleville asenteille.

Varhaiskasvatuksen menetelmistä

Kasvatuksen historian kuvauksen Grue-Sørensen aloittaa alkukantaisten kansojen kasvatuksen kuvauksella. Sillä on monia merkittäviä piirteitä, kuten huomattavan suuri lempeys. Sen selitys voisi olla biologisesti määräytyvässä vaistoperäisessä suhtautumisessa jälkeläisiin, joka on huolehtivaa, suojelevaa ja hellivää. Alkukantaisten kansojen keskuudessa lapsen itku ja huuto on signaali, johon reagoidaan rauhoittamisyrityksillä. Lapsia ei rangaista.

Alkukantaisissa yhteisöissä ruumiillisia kärsimyksiä tuotetaan pääasiassa vain karaisun takia, ei siis rangaistukseksi. Kärsimyksiin liittyy rituaaleja ja sankaruuden hoitoa. Tätä on pidetty tarpeellisenä mm. taistelukunnon takia, kuten jossain määrin edelleenkin ajatellaan asevelvollisiamme kasvatettaessa. Sivilisaation myötä on lapsiin kohdistettu lisääntyviä opillisia ja käyttäytymisvaatimuksia ja niitä tehostavia rangaistuksia. Lempeyden ja järkevän kohtuuden puolesta ovat puhuneet kaikki suuret kasvatusajattelijat, Sokrates, Aristoteles, Comenius, Rousseau, Pestalozzi ja muut, mutta yhä edelleen on rangaistusten käytön ongelma ajankohtainen. Useimpia meistä tosin hätkähdyttää lasten lyömisestä puhuminen, varsinkin pahoinpitely, mutta keskuudessamme nämä menetette-

lytavat ovat kuitenkin vielä valitettavan yleisiä.

Lempeyden lisäksi alkukantaiselle kasvatukselle on ominaista tähtääminen sosiaaliseen sopeutumiseen enemmän kuin yksilön kehittämiseen. Kasvatusmenetelmänä on jäljittely. Koska työnjako on ylimalkainen, pyritään siihen, että kaikki oppivat kaiken. Vain sukupuolten välillä on kasvatuseroja.

Jäljittelyn merkitystä ovat painottaneet monet kasvatusajattelijat. Psykologisessa tutkimuksessa jäljittelyoppiminen on tullut 1970-luvulla voimakkaasti esiin, kun on havaittu huomaamaan, että esimerkkilähteeksi lapsille on tullut aivan uusi tekijä, televisio. Vain hyvin hitaasti ovat aikuiset olleet hylkkeitä ottamaan vastuuta television ja muun joukkotiedotuksen mallivaikutuksista lapsiin. Tässä kotikasvatuksella on kulttuuri-kehityksen mukanaan tuoma uusi haaste ja tehtävä.

Jäljittelyoppimisen keskeytyksen takia olisi sen asemesta, että huolehditaan lasten virikkeiden monipuolisuudesta, yleensäkin pysähdyttävä pohtimaan, millaisilta virikkeiltä ja vaikutteilta lasta olisi suojattava, jotta hän saisi kehittyä rauhassa ja nähdä hyviä esimerkkejä. Jäljittelyleikeissään lapsi omalla tavallaan elää näkemäänsä aikuisten maailmaa. Olisi kysyttävä, millaisia malleja vanhemmat antavat lapselleen esim. moraalisesta ja sosiaalisesta käyttäytymisestä: ystävällisiä, vieraanvaraisia ja sopuisia vai kireitä, itsekkäitä, väkivaltaisia, humalapäisiä ja hermostuneita. Onko lapsella mahdollisuus saada monipuolisia esikuvia aikuisten työstä ja toiminnoista, erityisesti kun hänet hoidetaan päiväkodissa? Kuinka paljon sellaista lapset nykyisin kokevat, mistä heidän olisi parempi olla tietämättömiä?

Kasvatuksen lempeyden ja jäljittelemällä oppimisen lisäksi on varhaiskehityksessä painotettu leikin merkitystä. Kiintoisaa on, että leikistä puhumisen yhteydessä on tullut esiin jonkinlainen lastentarhan ajatus jo mm. Platonilla. Hänen ihanteensa oli, että lapsi olisi äitinsä hoivissa vain kolmivuotiaaksi, jonka jälkeen lapsia alettaisiin kasvattaa leikeillä valvonnan alaisina. Ennen seitsemän vuoden ikää kasvatuksen tuli olla verrattain vapaata järjestyksen ja kuuliaisuuden alkeiden ope- tusta, sen jälkeen suunnitelmallista.

Kasvatus koulunkäyntiä edeltävänä varhaislapsuuden aikana kiinnosti myös tšekko-

slovakialaista Comeniusta, joka julkaisi v. 1633 ilmeisesti ensimmäisen varsinaisesti kotikasvatusta käsittelevän teoksen *Informatiorium der Mutterschule*. Pedagogisina periaatteina hän korosti lempeyttä, inhimillisyyttä ja tervettä järkeä. Comenius kuului ensimmäisiin, jotka selvin perustein tunnustivat leikin merkityksen lapsen kehityksen kannalta: leikki tekee mahdolliseksi liikunnan, omaloitteisuuden, yhdessäolon muiden kanssa, järjestyksen eli sääntöihin mukautumisen, ilon ym. Koulunkin tuli olla ”leikin työpaja”.

Comeniuksen Äidin koulu kesti kuusivuotiaaksi asti. Äidin koulussa lasketaan tiedon perusta. Seuraavilla kouluasteilla tietoa laajennetaan samankeskeisten ympyröiden tavoin. Äidin koulussa opitaan peruskäsitteitä optiikasta (varjot, värit), tähtitieteestä (aurinko, tähtien nimiä) ja ajanlaskusta (viikonpäivät) sekä maantieteen, historian ja aritmetiikan alkeita, moraalia ja uskontoa. (Grue-Sørensen I 1961, 260). Platonin tapaan hän esitti myös epämääräisen ajatuksen lastentarhasta pitäessään suotavana erikoisten henkilöiden saamista valvomaan leikkejä ja askartelua. Tästä ajatuksesta huolimatta Comenius tarkoitti nimenomaan kotien antamaa kasvatusta.

Lastentarha-ajatus toteutui vasta toista sataa vuotta myöhemmin Fröbelin toimesta. Hän toimi orpokodissa, jossa hän halusi valmistaa pikkulapsia koulunkäyntiin kehittämällä näiden muotoilu- ja luomiskykyä, väriäistia, puhumista, kätevyyttä, sävelkorvaa sekä liikkeen ja rytmin tajua. Hän koulutti ihmisiä hoitamaan varhaiskasvatusta ja perusti Kindergartenin — leikki- ja askartelulaitoksen. Fröbel ei tarkoittanut kehittäviä leikkejä ja askartelua käytettävän vain leikki-koulussa, vaan hän toivoi, että äidit soveltaisivat niitä kodeissaan. Koko perhe-elämän jalostaminen kuului hänen päämääriinsä. Sitä hän koetti edistää julkaisemalla Ein Sonntagsblatt -nimistä lehteä, jonka tunnuslause oli: ”Eläkäämme lastemme hyväksi.” Fröbelin tarkoitus ei ollut, että lastentarhat korvaisivat kotielämän. Oli pyrittävä läheiseen yhteistyöhön, joka on sitä hyödyllisempää, mitä useammat äidit tuntevat lastentarhoissa vallitsevat periaatteet. ”Päämääräni ei ole perheiden hajottaminen vaan yhdistäminen, ei lasten vieraannuttaminen vanhemmistaan vaan yhteiselämä heidän välillään.” (Grue-Sørensen II 1961, 100, 107.)

Fröbelin 1800-luvulla toteutettavaksi joutunut ajatus oli aikoinaan jo väikkynyt sellaisten miesten kuin Platonin ja Comeniuksen mielessä: järjestelmällisen ja yksityiskohtaisesti suunnitellun opetuksen luominen varhaislapsuutta varten. Lastentarhat yleistyivät, kun industrialismin voimistuessa väestöä siirtyi maalta kaupunkieihin ja naisten ansiotyö yleistyi. Nämä sosiaaliset seikat eivät olleet lastentarhojen perustamisen perussyitä, vaan syyt olivat pedagogiset: ”Edistäkää ja kannustakaa leikkiä, äidit! Suojelkaa ja valvokaa sitä, isät!” (Grue-Sørensen II 1961, 107—108, 104.)

Yhteiskunnallisen kehityksen myötä tilanne muuttui. 1900-luvun alussa kutsuttiin lääkäri Maria Montessori johtamaan italialaiseen köyhälistökortteliin perustettua koulua. Kortteli oli rakennettu parantamaan asunto-oloja, mutta lukuisat lapset, jotka eivät käyneet koulua ja joiden äidit kävivät työssä, vain tarvelivä uusien asuntojen porraskäytäviä ja seiniä kuin vandaalilauma. Koulun johto uskottiin Montessorille, koska hän oli saanut hyviä tuloksia aikaan kehitysvammaisten lasten kasvatuksessa.

Casa dei Bambinin (Lasten talon) perustamispuheessaan Montessori sanoi sen ilmentävän ”uutta ihannetta, joka vastaa ajan vaatimuksia. Meidän ei enää tarvitse sanoa, että joutuessaan luovuttamaan lapset muiden huostaan äiti menettää tärkeän ja luonnollisen sosiaalisen tehtävän, jälkeläisistään huolehtimisen. Ei, nykyajan sosiaalinen ja taloudellinen kehitys on jo kauan vaatinut naista astumaan niiden reiveihin, jotka työskentelevät elatuksen hankinnassa, ja väkivalloin riistänyt häneltä paikan, jolla hän mieluummin olisi toiminut. Äidin on joka tapauksessa pakko jättää lapsensa kotiin, jossa heidän useimmiten on tultava toimeen jokseenkin omin neuvoin... Tahdomme siis luoda äidin huolenpidon, naisen kotiaskareiden korvikkeen. Kenties näin olemme löytäneet ratkaisun pulmaan, joka naisten silmissä tähän saakka on näyttänyt toivottomalta: Mitä tulee kodista, kun nainen siitä poistuu? Vastauksena on, että kodin itsensä täytyy muuttua sellaiseksi, että se voi suorittaa naisen työn.”

Tämän jälkeen Montessori esitelmässään kehitti ajatusta kotisairaalaista, johon sairaat omaiset voisi viedä ja jonne äidillä olisi pääsy aina kun työ sen salli. Samoin hän suunnitteli keskuskeittiötä, josta perheen päi-

vällinen voidaan tilata aamulla ja josta se toimitetaan hissillä ja tarjoillaan omassa ruokailuhuoneessa. Näin talosta tulee keskus, joka käsittää koulun, kylpylän, sairaalan ym. Asukkaille, varsinkin miehille, hän suunnittelei kerho- ja lukuhuoneita, joissa he voisivat viettää iltansa miellyttävällä ja hyödyllisellä tavalla. Talokerhot jouduttaisivat peliluolien ja kapakoiden häviämistä, mikä merkitsisi moraalista parannusta.

"Olemme kaukana siitä kodin hajoamisesta, jonka pelättiin tapahtuvan, kun naisen sosiaalisista ja taloudellisista syistä oli pakko ryhtyä ansiotyöhön. Koti, talo itse ottaa hoitaakseen perheenemännän tehtävä. Siitä tulee siis *koti* vieläkin suuremmassa määrin kuin se sitä nyt on. Se elää ja sillä on sielu. Se sulkee asukkaansa naisen rakastavaan syliin. Se säteilee siunausta, hoivaa lapsia, kasvattaa ja opettaa heitä ja antaa heille ruokaa. Sen helmassa väsynyt raataja saa levätä ja virkistyy, viettää kodikasta perhe-elämää ja nauttii onnea." (Grue-Sørensen II 1961, 279—281.)

Montessori itse nautti suurta arvonantoa, vaikka hänen opetustaan lastentalossa toisaalta arvosteltiinkin siitä, että hänen keinonsa vetosivat yksipuolisesti aisteihin ja älyyn, ja laiminlöi tunteen ja mielikuvituksen. Ennen toista maailmansotaa Montessorin toimintaan alettiin kuitenkin suhtautua entistä nurjamielisemmin. Nuorison kasvava politisointi, joka ulottui lapsuuteen asti, ei ollut Montessorin toiminnalle otollista maaperää ja oli vastoin hänen periaatettaan. Pelko arvosteluvyyttömien lasten indoktrinoimisesta poliittisilla tai yhteiskuntajärjestelmää uhkaavilla ajatuksilla päiväkodeissa ei ole vieras meidänkään ajallemme.

Kuten edellisestä on käynyt ilmi, ajatus lastentarhasta syntyi tukemaan vanhempien kasvatustyötä tarjoamalla menetelmällisiä malleja, mutta industrialismi muutti perheen oloja ja lastentarhassa nähtiin vaihtoehto kotikasvatukselle. Lastentarhan mallikasvatus ei muuten ole ollut ainoa ajatus mahdollisuudesta kehittää vanhempien kasvatustaitoa. 1800-luvun puolivälissä Herbert Spencer piti tärkeänä epäkohtana sitä, että valtaosa ihmisistä ei vanhempien osaan joutuessaan tiennyt mitään lasten oikeasta käsittelystä heidän ruumiillisen ja sielullisen kehityksensä näkökulmasta. Hän kysyy: "Eikö ole täysin järjen vastaista, että uuden sukupolven kohtalo täten

riippuu satunnaisista tottumuksista, mielijoh-teista ja kuvitelmista, joita sille välittävät tietämättömät lapsenhoitajat ja ennakkoluuloiset isoäidit?" (Grue-Sørensen II 1961, 158.) Ainoana parannuskeinona hän piti rationaalista kasvatusta isän ja äidin osaan. Oikeiden kasvatuseriaatteiden opetus oli otettava mukaan järkevään kasvatussuunnitelmaan. Tähän suuntaan ollaan Suomessa nyt pyrkimässä, mutta asenteellisia ja käytännöllisiä esteitä näyttää edelleen löytyvän.

Perheen asema nyky-yhteiskunnassa

Tällä vuosisadalla on ollut havaittavissa perheen merkityksen vähättelyä. Vallankumouksen jälkeen yritettiin Neuvostoliitossa hävittää perinteinen perhemuoto antamalla säädöksiä, jotka tekivät sekä avioliiton solmimisen että eroamisen hyvin yksinkertaiseksi. Perheen tehtäviä, esim. lastenkasvatusta, pyrittiin siirtämään yhteiskunnalle ja siten keventämään ansiotyön pidentämää äidin työpäivää. Kymmenen vuoden kuluttua palattiin kuitenkin lainsäädännössä perinteisempään suuntaan mm. syntyvyyden vähenemisen ja ja lasten kasvatuksen laiminlyönnin takia.

Perheen merkityksen vähättelyä perustellaan usein sillä, että perheen tehtävät ovat teollistumisen johdosta kaventuneet ja että ydinperhe, joka on syntynyt teollistumisen takia suurperheestä, ei ole lapsenkaan kannalta suotuisa kasvuympäristö. Tämäntapaisia käsityksiä perheen rakennetta koskevista muutoksista Anja Riitta Lahikainen romuttaa tutkimuksessaan *Perheen kehitys teollistumisen aikana*. Tilastojen avulla hän osoittaa mm., että käsitys, jonka mukaan ydinperhe on syntynyt suuremmasta sukuperheestä teollistumisen seurauksena n. 1700-luvulla, ei pidä paikkaansa Suomessa eikä Englannissa. Taloudessa tosin oli maatalousyhteiskunnassa nykyistä enemmän ihmisiä palvelushenkilökunnan takia, mutta sukulaisten yhteistalous oli melko harvinaista eikä lapsiluku ollut yleensä kovin suuri lasten varhaisen itsenäistymisen — työhön lähdön — ja korkean lapsikuolleisuuden takia. Ydinperhe vanhempien ja lasten muodostamana on ollut Englannissa ja Suomessa vallitseva jo pari sataa vuotta ennen teollistumista. Vielä 1930-luvulla Karjalassa tavatut suurperheet olivat elämänmuotona pikemminkin poikkeuksia.

Lahikainen pitää suuresti liioiteltuna käsi-

tystä nykyperheestä suvusta irrallaan olevana, koska lapset elävät nykyisin pitempään kotonaan kuin ennen ja kehittyvät riippuvaisemmiksi vanhemmistaan ja koska liikenneyhteydet helpottavat yhteyksien pitoa. Tämä näkyy mm. siinä, että suhteet sukulaisiin ovat edelleenkin kiinteämmät kuin työtovereihin. Voitaneen kuitenkin otaksua, että kontaktit sukulaisiin pitkien etäisyyksien päästä ovat ainakin lasten kannalta pinnallisempia kuin aikana, jolloin elettiin läheisessä naapuruudessa. Tämän takia lasten monessa suhteessa tarpeelliset ja antoisat yhteydet isovanhempiin jäävät niukemmiksi.

Hyvin yleisesti puhutaan perheen tehtävien vähenemisestä. Lahikaisen (s. 101) mukaan ne eivät ole vähentyneet, sillä esim. tuotantotehtävä oli maatalousyhteiskunnassa vain pienehkössä maata omistavassa luokassa ja kasvatuksellisia, uskonnollisia, virkistysellisiä ja turvatehtäviä oli perheellä vain harvalukuisessa yläluokassa. Lahikainen mainitsee, että yksinomaan lisääntyvän työnjaon periaatteesta voidaan tehdä se päätelmä, että perheen merkitys niiden tehtävien alueella, joita sillä on, on kasvanut. Nykyperhe on erikoistunut lasten tuottamiseen ja kasvattamiseen sekä sosiaalisten suhteiden vaalimiseen.

Empiirinen sosiaalisäätötutkimus, esim. kirjoittajan julkaisema *Kotikasvatuksen psykologia* (1977), tukee vahvasti perheen merkitystä lapsen kehitykselle. Perheen lisäksi ovat lapseen vaikuttamisesta nykyisin kilpailmassa monet myötäkasvattajat, joukkotiedotus, toverit ym., joiden vaikutukset usein koetaan arvomaailman ja käyttäytymisen kannalta perinteisiin kasvatuspyrkimyksiin verrattuna kielteiseksi. Siksi on olennaista, että koti pystyy antamaan lapsen tunne-elämälle, älyllisille toiminnoille ja moraaliselle kehitykselle riittävän lujan perustan epäsuotuisten vaikutusten ja myönteisten vaikutteiden vastaanottamiseksi.

Lapsen kehitykselle on eduksi, jos kotiympäristö on sopivalla tavalla huolehtiva, ei itsekkään välinpitämätön ja ajoittain voimakaisiin rangaistuksiin turvautuva eikä liian suojeleva. Sopiva huolehtivuus sisältää runsaan vuorovaikutuksen perheenjäsenten kesken, asioista keskustelun ja lapsen ohjaamisen johdonmukaisesti rajoituksia asettamalla ja niiden perusteita selvittämällä. Lapsen tulee myös asteittain itsenäistyä ja joutua ottamaan vastuuta. Kasvatuskeskeisen ympäristön

lisäksi on hyvä, jos kasvuolot ovat suhteellisen vakaat: ei alinomaista hoitajan ja asunnon vaihtoa, vanhempien vaihtuvia työvuoroja tms. Kolmanneksi lapsen leikkiä ja koulutyötä tulisi kannustaa osoittamalla mielenkiintoa niitä kohtaan, ja hänelle tulisi antaa virikkeitä vapaa-ajan käytön suuntaamiseksi jo pienestä pitäen.

Teollistumisen pitkäaikaiset vaikutukset perheeseen rajoittuvat Lahikaisen mukaan syntyvien lasten lukumäärän vähenemiseen ja avioerojen kasvuun. Haluaisin lisätä tähän: varhaiskasvatuksen järjestämisen vaikeuksiin äitien ansiotyön takia. Perheen kasvatuksellisen merkityksen voimistumisen kanssa ristiriitaiselta tuntuu se kehitys, jota on tapahtunut perheen mahdollisuudessa hoitaa kasvatustehtävää. Perheen muuttuminen kuluksyksiköksi on vähentänyt naisen työ määrää kodin seinien sisäpuolella ja lisännyt rahan tarvetta hyödykkeiden ja palvelujen ostamista varten niin Suomessa kuin muuallakin. Kun lisäksi taloudellinen kehitys on vaatinut naisen työpanosta tuotantoelämän hyväksi, on naisen ansiotyössä käynnistä tullut yhteiskunnallisesti arvostettua. Kotiäidin työtä ei sen sijaan ole tuettu arvostusta osoittamalla sen enempää kuin perhepoliittisestikaan. Rahan tarpeen ja ansiotyön yhteiskunnallisen arvostuksen lisäksi on vielä kolmaskin seikka edistänyt naisen suuntautumista kodin ulkopuolelle, nimittäin maailmanlaajuinen naisten vapautusliike, joka on korostanut naisen ja miehen tasavertaisuutta sekä yhtäläisiä oikeuksia opiskeluun ja yhteiskunnalliseen elämään.

Syyt pienten lasten äitien ansiotyöhön ovat tutkimusten mukaan ensisijaisesti taloudelliset: noin kolme neljäsosaa äideistä perustelee työssäkäyntiään rahantarpeella. Tämä ei koske nykyisin vain alimpia sosiaaliryhmiä kuten aikaisemmin. Pääinvastoin keskiluokkien perhepoliittisen tuen vähäisyys aiheuttaa niille kovia asumiskustannus- ym. paineita, jotka pakottavat äidin ansiotyöhön. Toinen äitien työhönmenon syy on työstä pitäminen kodinhoitoon verrattuna. Varsinkin jos hoidettavia lapsia on vain yksi, äidistä saattaa tuntua, että hänen kapasiteettinsa ei ole täydessä käytössä ja että hänen saamansa koulutus on mennyt hukkaan. Koulutustason noustessa lisääntyykin naisen halu käyttää koulutuspääomaa yhteiskunnan hyväksi. Työelämän katsotaan tuovan myös naiselle virikkeitä sosiaalisten suhteiden ja työn asettamien vaa-

timusten muodossa. Ennen kaikkea pienten lasten äitien työssäkäyntiin vaikuttaa kuitenkin pelko hankitun ammattitaidon vanhenemisesta, työpaikan menetyksestä ja työhön paluun vaikeuksista.

Ansiotyökysymys on nyky-yhteiskunnassa monen naisen polttava ongelma. Toisaalta työtilaisuuksien väheneminen on tuonut eteen työttömyyden uhan ja taloudellisen turvattomuuden, toisaalta työssäkäynnistä koituu monenlaisia hankaluuksia lasten kannalta: päivähoitovaikeuksia, työvuorojen luonnottomuutta perhe-elämän kannalta, lii karasitusta ja hermostumisen sävyttämiä yhteisiä hetkiä, lasten hoidon ja kasvatuksen laiminlyöntiä ym. Ansioäidin työpäivän pituudesta ja häneen kohdistuvien odotusten kohtuuttomuudesta on julkisuudessa aiheellisesti viime aikoina puhuttu. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet niiden kotiäitien vaikeudet, jotka syystä tai toisesta ovat päättäneet itse hoitaa lapsensa.

Kotiäideissäkin on monia, jotka tuntevat odotusten ja omien toiveidensa ristipainetta. Lasten kanssa jatkuvasti kotona olemaan joutuva äiti voi tuntea yksinäisyyden ja eristyneisyyden kestäättömän raskaana, varsinkin jos isä vapaa-aikanaan toimii aktiivisesti kodin ulkopuolella.

Entisaikojen perheissä vastuuta lasten ja kotieläinten hoidosta jakoivat monet henkilöt. Nykyaika on tuonut mukanaan uudenlaisen orjuuden: kotiäitejä orjuuttavat lapset, maatalon isäntäväkeä eläimet. Kukapa palkkatyöläinen alistuisi kotiäidin asemaan, hoitamaan lapsia päivät, illat ja päivystämään yöt ilman mahdollisuutta omaan virkistytymiseen tai tekemään seitsenpäiväisiä työviikkoja, joita karjanhoitajilta vaaditaan.

Perhe ja kylä muodostivat ennen oman sosiaalisen yhteisönsä, jossa ei ollut sellaisia kotiäidin yksinäisyyden ja eristyneisyyden ongelmia, jotka nykyisin ajavat etsimään työelämän ihmissuhteita. Myöskään lapsen tunnesuhteet eivät ennen olleet niin suppea-alaisia kuin nykyisissä ydinperheissä. Eivätkä lapset olleet niin vanhempiensa mielialojen ja mielivallan armoilla kuin nykyisin, jolloin heiltä saattavat puuttua tyystin muut aikuisuhteet. Esim. alkoholistivanhempien lapset saattavat kokea olonsa hyvinkin turvattomiksi. Onnellinen se, jolla on mummun tuki puolellaan.

Nykyajan nainen kokee roolien ristiriitaa,

kun aika ei riitä, voimat eivät riitä, kun elämä alkaa tuntua tarkoituksettomalta. Äiti huu-taa lapsille ja ehkä pahoinpitelee heitä eikä olekaan hyvä kasvattaja, ei hyvä vaimo, vaan nalkuttaja ja riitelevä. Suhde aviomieheen repeää, mies etsii kyllästytneenä uutta, lempeämpää, parempaa. Stressi on tappanut hellyyden ja rakkauden.

Tasapuolisuuden nimessä on todettava miehilläkin olleen vaikeuksia sopeutumisessa viimeaikaisiin perhe-elämän muutoksiin, vaikka niistä on vähemmän puhuttu. Englantilainen lehtinainen Maureen Green kiinnittää kirjassaan *Goodbye father* (1976) huomiota siihen, että isä on menettänyt kunnioituksen perheessä ja tutkimuskohteenakin hänet on unohdettu. Aikaisemmin perhe oli isästä kaikessa riippuvainen ja isä tiesi kantavansa vastuuta perheestään, vaikka hän ei osallistunutkaan vaippojen vaihtoon. Pitäisikö hänen nyt jakaa naisen kaksoisrooli, vai olisiko jotain sellaista, mitä isä voisi tehdä perheen hyväksi olematta vapaa-aikanaan äidin henkilökohtainen apulainen?

Kaikkialla maailmassa kasvaa isättömien lasten määrä. Nykyisin korostetaan sitä, miten ammatin omaava nainen voi selviytyä lasten kanssa yksinkin. Hänen puolellaan on yhteisön asenteellinen tuki, eikä aviottomien tai eronneiden yksinhuoltajien perheitä enää kammoksuta. Joskus aikaisemmin isä saattoi ajaa erehtyneen ja sopeutumattoman vaimon pois ja kieltää häntä tapaamasta lapsiaan, nykyisin tämä kohtalo on isällä. Seuraus on, että monet lapset eivät tiedä, mikä isä on, ja monet isät ovat emotionaalisesti yksinäisiä. Avioliitto ei ole enää sellainen institutio kuin ennen. Se on suhde, jonka odotetaan tyydyttävän liian monia odotuksia. Odotukset avioliitosta ovat epärealistisia ja käsitykset äidin ja isän roolista epäselviä.

Kotikasvatuksen uudistamisen edellytyksiä

On luonnollista, että kuvatus laisten paineiden keskellä kotikasvatus on ajautunut kriisiin. Se näkyy lasten käytöshäiriöinä ja työkyvyn puutteena, kun elämältä puuttuu voimanlähde tunne-elämän hoidon heikkouksien takia. Tunne-elämän lisäksi henkissä kehityksessä on älyllinen puoli (Piaget & Inhelder, *Lapsen psykologia* 1977), mutta ilman ensin mainitun hoitamista ihminen ei pysty pitkäjännitteeseen innostuneeseen työkentelyyn. Vaikka mielenterveysongelmat ai-

heuttavat nykyisin runsaasti aikuisväestönkin työkyvyttömyyttä ja emotionaaliset häiriöt taas ovat sängen yleisesti mielenterveysongelmien taustalla, on lasten elämän järjestelyjä koskevassa keskustelussa otettu heidän tunne-elämänsä kehityksen turvaaminen hämähästyttävän huonosti huomioon.

Piagetin mukaan kolme ensimmäistä vuotta ovat lapselle tärkeitä siksi, että hän niiden aikana asteittain kasvaa pois ensimmäisistä riippuvuussuhteistaan, joiden pysyvyys ja turvallisuus luovat perustan vastaisille ihmis-suhteille. Ensimmäisen tunnesuhteen myötä lapsessa kehittyä luonnollinen kunnioitus vanhempiaan kohtaan, mikä sitten kouluikässä asteittain muuttuu vastavuoroiseksi kunnioitukseksi ja oikeudenmukaisuuden tajuksi. Esim. monet lasten aggressio-ongelmat ilmentävät nykyisin sosiaalisen kehityksen puutetta sekä tunne-elämän että moraalien alueella.

Miten lapselle voitaisiin turvata pysyvä hoitosuhde ja lempeä, rakastava ilmapiiri, on meille äärimmäisen ajankohtainen kysymys. Käsitykseni mukaan lasten hoitojärjestelyjen perusratkaisut ovat sidoksissa arvojärjestelmäämme, minkä takia arvostusten tiedostus ja punnitseminen olisi tarpeen. Onko meille tärkeintä elintason kohottaminen, ja mitä taloudellisten arvojen rinnalla merkitsevät esim. uskonnot, taiteelliset, tieteelliset, isänmaalliset-kansalliset tai sosiaaliset arvot? Mitä lapset meille merkitsevät? Miten paljon enemmän arvostamme omaa mukavuuttamme kuin tulevien sukupolvien hyvinvointia? Onko esim. tärkeämpää, että koti odottaa hienosti varustettuna haltijoitaan, vanhempia töistä ja lapsia päivähoitosta, kuin että se kuluneine huonekaluineen olisi lapsen varhaiskasvun ja -leikkien ympäristö?

Jos lapselta kysyttäisiin, ostetaanko uusi kalusto vai olisiko äiti sen sijaan lapsen kanssa vaatimattomammin kalustetussa kodissa, kohdistuisi valinta melko varmasti jälkimmäiseen. Lapsen herättäminen yöunesta, kuljetaminen läpi pakkasen ja sateen hoitopaikkaan äidin hätätilässä, ehtiikö hän määrääjässä työpaikalleen, on lukemattomissa perheissä kaikkia osapuolia hermostuttava aamunäytelmä. Lapsen näkökulmasta katsottuna voidaan epäillä aikuisten syllistävän myös melkoiseen henkiseen väkivaltaan edellyttäessään, että lapsi, jonka ensimmäiset psyykkiset tarpeet ovat riippuvuus hoitajasta ja turvallisuuden tarve, pystyy irrottautumaan

äidistään ja tottuu kenties monien hoitopaikkojen esineisiin, hajuun, elämäntapaan ja ihmisiin. Myös pihan leikkikyyhteisöön sopeutuminen voi olla vaikeaa: lapsi on ulkopuolinen päivähoitopaikkansa pihayhteisössä, mutta hän on helposti sivustakatsoja myös omassa kotipihassaan, koska hän tulee sinne vain iltaisin ja ehkä viikonloppuina. Voisiko tässä muukalaisuudessa piillä vastaisten vieraantumiskokemusten siemen?

Moniko niistä päätöksentekijöistä, jotka nyt pyrkivät edistämään kodin ulkopuolista päivähoitoa, on a) itse tullut hoidetuksi tällä riepotusmenetelmällä ja b) hoidattanut sillä omat lapsensa? Moniko heistä on vakavasti pyrkinyt eläytymään lapsen asemaan, näkemään uudistustavoitteitaan lapsen silmin? Tutkimustiedon puuttuessa sallittaneen arvaus: useimpia on hoitanut äiti, useimmat ovat tunteneet sen pettymyksen täyttämän tyhjyyden, kun äiti jonakin päivänä ei olekaan ollut kotona koulusta tultaessa, ja useimpien omat lapset ovat olleet vaimon, kotiapulaisen tai isoäidin hoivissa omassa kodissaan. Mistä sitten ovat peräisin lapsen tarpeita hylkivät pyrkimykset?

Kuka oikeastaan tietää ja välittää lasten tarpeista? Jos päätöksentekijät eivät, niin ketkä? Mikäli vastaus on — äidit, niin eikö silloin juuri äitien olisi puolustettava lasten tarpeita ja kuuluvasti. Ja vielä yksi kysymys: Miksi ei enää kaikesta taloudellisesta kehityksestä huolimatta pystytä järjestämään lapsille turvallista kotia kuten aikaisemmin alkeellisemmissä oloissa? Moni äiti vastanee: koska isän palkka ei riitä elämiseen, koska haluan itse saada työelämän virikkeitä, koska minun on yksinhuoltajana pakko, koska olot ovat monessa suhteessa muuttuneet.

Olot ovat todella muuttuneet tai niitä on muutettu ottamatta perheiden tarpeita huomioon. Tämä epäluonnollinen tilanne on korjattava, ja sen me voimme tehdä muutamilla perustelluilla vaatimuksilla, jotka on ensin saatava komiteassa tutkittaviksi ja sitten sopivassa muodossa toteutettaviksi.

Näkökohtia, joita perheen aseman tarkastelussa pitäisi ottaa huomioon, on monia. Käsitykseni mukaan nimenomaan pienten lasten äidit ja isät tuntevat ne parhaiten, minkä vuoksi pitäisin hyvin tarpeellisenä yhteistyön virittämistä tilanteen arvioimiseksi, epäkohdien osoittamiseksi ja uudistusehdotusten pontevaksi esittämiseksi. Taloudellisia etuja

ajava puoluepolitiikka ei ole naisesta kiinnostunut muuten kuin työvoimana ja äänestäjänä. Sen miesvaltaisilta keskusvirastoilta lienee turha odottaa perheen kannalta järkeviä uudistuksia. Ehkäpä meidän valtiollinen demokratiamme säpsähtäisi terveellä tavalla, jos uusi matriarkalismin puolue ryntäisi esiin sormeilemaan esim. verotulojen jakoa elämisen luontevuuden ja uuden sukupolven kehityksen kannalta järkevämällä tavalla. Tällaisten kysymysten järjestelyyn meillä olisi kapasiteettia enemmän kuin sitä käytetään. — Ajatusleikit sikseen. Joka tapauksessa suomalainen nainen on itsenäisempi, vapaampi, sisukkaampi ja pitemmälle koulutettu kuin nainen useimmissa muissa maissa.

Esittämättä mitään uudistusohjelmaa, jollaisen laatimista edellä toivoin suomalaisten naisten — ja asiaa ymmärtävien miesten — yhteisin voimin yrittävän, esitän muutamia näkökohtia mietittäväksi.

Lähtökohtani on, että on ongelmien yksinkertaistamista, jos keskustelu jää sille tasolle, tulisiko pienten lasten äitien olla kotona vai voisivatko he mennä ansiotyöhön. Tilanne on liian monimutkainen ratkaistavaksi näillä vaihtoehdoilla ja äidin vaistoihin vetoamalla. Ne nostattavat syyllisyydentunteita, kuohuttavat puolustamaan omaa valintaa ja siirtävät keskustelun pois alkuperäiseltä tasolta. Mielestäni järkevintä olisi keskittyä pohdimaan ennakkoluulottomasti sitä, miten naiselle — yhteiskuntaluokasta riippumatta — voitaisiin turvata valinnan vapaus tyydyttää niin naisellisia äidinvaihtojaan kuin muitakin itsessään olevia luovia voimia, miten ansiotyössä käyvä äiti voisi välttää kaksoisroolin liialliselta paineelta ja kotiäiti pätemättömyyden tunteilta ja liialliselta sitomiselta kodin kolmivuorotyöhön sekä miten eri tapauksissa voitaisiin turvata lapsen kehityksestä huolehtiminen.

Me tarvitsemme ensinnäkin sosiaalipoliittisia ja asenteellisia uudistuksia, jotka mahdollistavat mm. lapsiperheiden toimeentulon yhden henkilön palkalla, asumistuen ja luontevan asumismuodon, äidin työhönpaluuun, kun varhaiskasvatustehtävä on hoidettu, työn urakkamuotoisen tekemisen kotona, lasten mukaanoton työpaikoille ja vanhempien päävetyön. Ilta- ja vuorotyö tekevät lasten kasvattamisen vaikeaksi, jopa mahdottomaksi. Sellaisella ei saisi vaarantaa tulevan sukupolven kehitystä. Työpäivän lyhentäminen tekisi

lisäksi ansioäidin kokonaistyöajasta kohtuullisemman ja lyhentäisi lapsen hoitopäivää. Kevennystä kohtuuttomiin työpäiviin ja mahdollisuuden lapsen hoitoon omissa kodissaan toisi myös apulaisen palkan verovähennysoikeus. Jos näin tuettaisiin lasten kotihoitoa, uskon, että meillä olisi edelleen monia nuoria, jotka ryhtyisivät perhetyöhön omaksi opikseen. Myös eläkeläisissä on hyväkuntoisia ja lapsirakkaita ihmisiä, jotka voisivat auttaa naapuriperhettä lastenhoidossa, mikäli eivät sen takia menettäisi eläke-etujaan.

Tällaiset uudistukset eivät sovi materialistisiin arvoihin, mutta kuinka tärkeää meidän on sitten pitää kiinni niistä, kun ne joka tapauksessa ovat johtaneet lamaan?

Kirjassaan *Konsumistinen manifesti* toimitusjohtaja Aapo Riihimäki tekee ajatuskokeita yhteiskunnasta, jossa päämääränä ei ole jatkuva taloudellinen kasvu, vaan jossa elämänlaatua määrää mm. yhteisvastuu. Hän puhuu käyttötaloudellisesta yhteiskunnasta, jossa tuotettaisiin hyödykkeitä tarpeen mukaan ja jossa työ irrotettaisiin nykyisenlaisesta kytkennästä rahatalouteen. Esim. työttömyyttä ei olisi, jos kotityöllä ja vapaaehtoisella työllä yhteisön hyväksi olisi tunnustettu arvo ja jos toimeentulo ei olisi niin ahtaasti henkilökohtaiseen palkkaan sidoksissa kuin nykyisin. Tunnetustihan meidänkin yhteiskunnassamme on paljon tekemätöntä työtä. Työttömyys ei siten ole työmme vaan palkan puutetta. Käyttötaloudellisen yhteiskunnan ongelma on turvata vapaaehtoista ja annettua työtä tekevien toimeentulo yhtäläisesti. Tähän tarvittaisiin uudenlaisia asenteita: olisi punnittava uudelleen teollistumisen aikana kehittynyttä täystyöllisyyden käsitettä ja palkkatyön arvostusta. Olisi nähtävä uusia mahdollisuuksia perheiden toimeentulon järjestämiseksi sekä lasten hoidosta ja kasvatuksesta huolehtimiseksi.

Sosiaalipoliittisten uudistusten ohella pidän tärkeänä koulukasvatuksen uudistamista siten, että kasvatus entistä paremmin lähtee kehittyvän lapsen tarpeista ja edellytyksistä sekä tähtää entistä enemmän itse elämään. Tarvittaisiin ihmissuhde- ja perhekasvatusta, luonnon lähestymistä, monipuolista taloudenhoidon opetusta suomalaiskansallisine perinteineen, käsityön opetusta, taideaineita ja työnopetusta. Vastapainoksi voitaisiin karsia opetuksesta pois sellaista detaljitietoa, jota voitaisiin opiskella yliopistossa.

Jos peruskoulutuksessa arvostettaisiin elämää monipuolisesti, sen rikkaudet avautuisivat aikuisenakin helpommin eikä ihminen olisi niin riippuvainen ulkoapäin säädellystä elämänsisällöstä, palkkatyöstä, muiden järjestämästä vapaa-ajan toiminnasta yms.

Kolmas uudistustarve liittyy henkiseen ja sosiaaliseen elämäämme. Monien muutosten johdosta on yhteiskuntamme perinteinen sosiaalinen rakenne muuttunut. Entisten kyläyhteisöjen antamat turvallisuuden tunteet sekä seurustelu- ja toimintamahdollisuudet ovat vähentyneet. Lähiyhteisö on muuttunut epäpersoonalliseksi, ja sukulaisetkin, joihin olisi helpoin solmia kontakteja, asuvat etäällä. Elintason kohotessa on aineellinen kurjuus vaihtunut niin lapsen kuin aikuisenkin tunne-elämän kurjuudeksi, turvattomuudeksi ja yksinäisyydeksi, riippuvuudeksi palvelujen ostamisesta ja erilaisista laitoksista.

Ongelmien lievittämiseksi olisi etsittävä keinoja lähiympäristön inhimillistämiseksi. Tähän voitaisiin pyrkiä esim. kortteliyhteisöjä kehittämällä. Kun nykyisin kaikki yhteiset varat kierrätetään etäisen valtion tai kunnan kukkaron kautta, tulisi osan varoista olla käytettävissä kortteliyhteisöjen toimintoihin lähidemokratian periaatteita noudattaen. Näin saataisiin tukea esim. korttelikohtaiselle lasten päivähoiton järjestelylle, jossa lähtökohtana olisi yhteisvastuun periaate. Samoin voitaisiin luoda vaikeuksissa oleville ryhmille mahdollisuuksia auttaa toisiaan. Nykyisinhän ongelmat ovat karsinoituja: naapureina elävät yksinäinen eläkeläinen ja alaluokkalainen vailla iltapäivähoitoa, työtön nuori ja liika-kuormattu ansioäiti, lapseton aviopari ja isätön lapsi. Avioerojen ja vanhempien uudelleen avioitumisen mylläkästä olisi myös nostettava esiin asian lapselle myönteinen puoli: mahdollisuus laajentaa kahden perheen jäsenyydessä ihmissuhteitaan.

Kehittämisen arvoista olisi samoin palvelujen vaihto naapureiden kesken ostamisen ja myymisen asemesta sekä edullisten ruokailupaikkojen perustaminen, joka keventäisi perheiden päivällisens valmistuspainetta ja ansioäitien kuormaa ja antaisi naapureille luontevan tilaisuuden tapaamiseen. Vaikka veri onkin vielä sakeampaa, ei sukulaisuussuhde ole ainoa yhteisyyden lähde. Naapuruus, mahdollisuus tavata, yhteisiin asioihin osallistuminen, huolien jakaminen, kaikki nämä yhtä lailla voivat lisätä inhimillistä suhtautu-

mista. Meidän asutuskeskustemme ei tarvitse poiketa niin paljon entisestä maaseudun elämäntavasta, jos emme sitä halua. Haluamisen puutteesta on puolestaan kysymys asenteista, omasta arkuudesta ja perinteiden puutteesta. Meidän sukupolvemme tehtävä on luoda uusia perinteitä tuleville sukupolville.

Ajatukset yhteisvastuusta eivät ole kaukana Montessorin unelmasta. Ero on siinä, että Montessori hyväksyi materialistiset arvot epäilemättä ja halusi luoda keinoja niiden tukemiseksi, kun taas edellä on pidetty välttämättömänä jonkinasteista luopumista niistä ja jonkin uuden tietoisuuden syntymistä meissä ihmisissä. Miten tähän sitten voitaisiin päästä? Aivan samoin kuin kurkiaurassa vuorotellaan johtajanpaikassa, niin myös yhteiskunnallisessa kehityksessä voisi olla nyt aika antaa sijaa naisellisille ajatuksille. Naiset ovat pitkään, mutta eivät suinkaan aina, olleet taka-alalla. Tänä aikana miehet ovat luoneet naisten avulla monimutkaisen teollisen yhteiskunnan, jossa kilpaillaan itsekkäästi ja kovin ottein. Tämä yhteiskunta on joutunut kriisiin. Ehkä ihmiskunta tarvitsee sitä kehityksensä takia. Omassa elämässämmekin olemme onnellisesti ratkaistun kriisin jälkeen huomanneet, että emme haluaisi antaa tuskaamme pois, koska koemme kasvamme sen mukana tavalla, jota ilman olisimme tyhjempiä, ohuempia, ymmärtämättömympiä ihmisiä. Voisimmeko me nyt suunnata kehitystä johonkin uuteen, lempeämpään, inhimillisempään?

Inhimillisemmän yhteiskunnan kehittämisen alku riippuu meistä yksityisistä ihmisistä. Mikään laitos tai puolue ei voi organisoida elämää inhimillisemmäksi. Sen välttämätön edellytys on jokaisen vastuunotto omista ihmissuhteistaan ensin tietenkin perheen sisällä, jossa suhde aviopuolisoon määrää koko perheilmapiiriä ja jossa meillä ovat lähelämme elämämme suurimmat lahjat, lapset. Mutta vastuunotto ei saisi käpertyä omaan perheeseen, vaan sen tulisi ulottua naapurin lapsiin ja kaikkiin ihmisiin ympärillämme. Uskon, että jos voimat todella koottaisiin ja päämäärät selkiytettäisiin, myös elämisen luontevuuden ulkoisia edellytyksiä onnistutaisiin parantamaan. Näin me äidit ja isät yhteisesti voisimme ottaa entistä suurempaa vastuuta koko elämänmuodostamme, kasvaa äitiyteen ja isyyteen laajassa merkityksessä. □

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: VÄINÄMÖISENKATU 25 A 11 00100 HELSINKI 10

Puhelin: 44 85 14 (ma—pe klo 9—13), ps-tili 1683 71-4

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu (KKK) perustettiin v. 1968. Se syntyi ajatuksesta, että nykyinen koulutus- ja kulttuurijärjestelmämme ei kehittä riittävästi uusia ajatuksia ja asenteita, joita muut yhteiskuntaelämän alat jatkuvasti tarvitsevat. Myös tutkimuksen ja tiedonvälityksen piirissä on uusien näkökantojen esiintuominen vaikeaa. Tarvitaan kriittistä ja vapaata keskustelua sallivia instituutioita. KKK:n toiminta laajentuikin nopeasti yleensä yhteiskunnallista kehitystä ja kulttuuria koskevaan keskusteluun ja vaihtoehtojen etsimiseen.

TARCOITUS

KKK tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämiseen. Tieteellisen, taiteellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan aloilla esiintyy useita perusteltuja lähestymistapoja ja suuntauksia. KKK:n tarkoituksena on saattaa niitä keskinäiseen vuorovaikutukseen ja auttaa siten erityisesti uusien lähestymistapojen esiintulemistä. Sen tarkoituksena on myös edistää yksilön ja eri tasoisten yhteisöjen henkistä kasvua. Tässä mielessä KKK kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen korkeakoulun ideaa.

Se tarjoaa tilaisuuden mm.

- uusien ajatusten, tarkastelutapojen ja toimintamuotojen esittämiseen ja kehittämiseen
- ihmisen, kulttuurin ja yhteiskunnan nykytilannetta, ongelmia ja kehitysvaihtoehtoja koskevan tiedon esittämiseen ja syventämiseen
- ihmisten vapaaseen ja oma-aloitteiseen kulttuuriyhteistyöhön koulutustasosta riippumatta.

Toiminnallaan KKK pyrkii ohjaamaan ihmisiä asioiden ja ilmiöiden omakohtaiseen pohdiskeluun. Tarkoituksensa mukaisesti KKK on saavuttanut vakiintuneen aseman paikana, jossa erilaiset ihmiset voivat ilman muodollisuuksia perehtyä mitä erilaisimpiin asioihin.

TOIMINTAMUODOT

1. Yleisötilaisuudet

Kaikille kiinnostuneille avoimia ja yleensä maksuttomia

- esitelmä- ja alustussarjoja, joissa pyritään välittämään uusia ideoita, tutkimustuloksia ja ratkaisuvaihtoehtoja sekä herättämään niistä keskustelua
- keskustelu- ja muita tilaisuuksia ajankohtaisista aiheista. (Ks. keskiaukeama)

2. Inhimillisen kasvun seminaari

Vuodesta 1974 toiminut yhden lukuvuoden kurssi, johon otetaan noin 50 vakinaista oppilasta. Kolmena iltana viikossa perehdytään mm. nykymaailman muotoutumiseen ja ongelmiin sekä nykyajan aatevirtauksiin ja maailmankatsomuksiin. Kurssiin jäsenyviien taideaineiden avulla pyritään vapauttamaan tiedollisesta poikkeavan todellisuuden kokemisen ja hahmottamisen kykyä. Lisäksi seminaariryhmissä syvennyttään eräisiin inhimillisen kasvun ongelmiin. (Ks. takasivu)

3. Erityiskurssit

- Eri ammattiryhmien edustajille tarkoitettuja kursseja, joiden pyrkimyksenä on
- avartaa oman työn mieltämistä ja työn näkemistä laajemmassa yhteiskunnallisessa kehityksessä
 - käsitellä kyseisen ammattiryhmän omaan työalaaan liittyviä ajankohtaisia ongelmia
 - kehittää kykyä kohdata ongelmia luovalla tavalla ja antaa virikkeitä itsensä kehittämiseen.

4. Työryhmät ja projektit

Tutkimus- ja selvitystoimintaa, jolla kehitetään tietyn ongelma-alueen ratkaisuvaihtoehtoja eri alojen asiantuntijoiden, päätöksentekijöiden, opiskelijoiden ja muiden asianharrastajien yhteistyönä.

5. Julkaisutoiminta

KKK tiedottaa toiminnastaan ja sen tuloksista kaikille siitä kiinnostuneille virittääkseen laajempaa keskustelua. Julkaisuihin kuuluu

- Katsaus-lehti, joka sisältää esitelmää, alustuksia ja keskustelua sekä muuta KKK:n toimintaan ja tavoitteisiin liittyvää aineistoa
- julkaisusarja, joka sisältää kirjoja laajempia tutkimusraportteja tai alustussarjoja (esim. Informaatiotietoräjähdys 1975, Tiedon rajat 1977)
- monisteita ja esitteitä.

6. Toiminta muualla

Jyväskylän avoin Kulttuurikeskus (JAK)
KK-Turku

ORGANISAATIO

Johtokunta

Prof. Reijo Wilenius (pj), tutkijaprof. Aulis Aarnio, opettaja Inkeri Airola, prof. Oiva Ketonen, koulutuspaäli. Seppo Matinvesi, os.pääl. Antti-Veikko Perheentupa (vpj), kirjallinen johtaja Ville Repo, tutkimussiht. Kalevi Suomela ja kirjailija DI Antti Tuuri.

Sihteeristö

Opinto- ja tutkimussihteerit Martti Tuomola (408560), koulutussihteerit Merja-Riitta Ekholm (virkavapaana), tiedotussiht. Taavi Kassila (448 514, 572 740) toimistosihteerit Ulla Ruottinen (448 514). Lisäksi toiminnan suunnittelun ja toteutukseen osallistuu projektisihteereitä sekä vapaaehtoisia henkilöitä.

Kannatusyhdistys

Toimintaa tukee ja ylläpitää Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry. Sen jäsenmaksu on 15 mk/vuosi (ainaisjäsenmaksu 200 mk), jonka voi maksaa ps-tilille 1683 71-4. Myös lahjoitukset ovat tervetulleita, sillä toiminta kaipa taloudellista tukea.

Toimisto

Avoinna arkisin (ma—pe) klo 9—13 p. 448 514
Osoite: Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10

KULTTUURIKESKUS KRI

Yleisötilaisuus

SYYSKUU

25. 9. maanantai klo 19 Säätytalo
SUOMALAISEN KULTTUURIN TILA
— Kriittisen Korkeakoulun 10v. tilaisuus
Prof. Erkki Niinivaara
Prof. Reijo Wilenius
Kirjailija DI Antti Tuuri
26. 9. tiistai klo 19 Säätytalo
LUONNONLÄÄKKEET JA LAINSÄÄDÄNTÖ
Prof. Toivo Rautavaara
Kommentit: Seppo Seljavaara (Suomen Luontais-
tuotekauppiaitten liitto ry) ja Antti-Veikko Per-
heentupa (Terveydenhoidon valinnanvaus ry). Pa-
neelikeskusteluun osallistuvat lisäksi: sos. ja terveys-
ministeriön, lääkintähallituksen ja elinkeinohalli-
tuksen edustajat
27. 9. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
POHJOISMAISESTA MYTOLOGIASTA
Inblick i nordens mytologi Dan Lindholm (Norja).
(Esitelmä käännetään)

LOKAKUU

2. 10. maanantai klo 19 Steiner-koulu
MORAALI JA YHTEISKUNTA (sarjan alku)
Prof. Sven Krohn: Mitä on moraali?
Prof. Juhani Pietarinen: Yhteiskunnan hyvä ja paha
3. 10. tiistai klo 19 Säätytalo
INFLAATION JA TYÖTTÖMYYDEN
ONGELMA
Fil.tri Erkki Tilvis: Eräs ehdotus inflaation ja
työttömyyden ratkaisemiseksi
Valt.lis. Seppo Leppänen (TASKU): Inflaation
kehityksestä
9. 10. maanantai klo 19 Steiner-koulu
Moraali- ja yhteiskunta-sarja:
POLIITTINEN MORAALI
— ovatko demokratian perusteet heikentyneet?
Kansanedustajat: Ilkka-Christian Björklund, An-
tero Salmenkivi ja Erkki Tuomioja
toimittaja Jaakko Okker
10. 10. tiistai klo 19 Steiner-koulu
ALEKSIS KIVI SISÄISEN VALON ETSIJÄNÄ
Matti Kuusela
Lauluja Aleksis Kiven sanoihin
Dietrich Mannaberg
11. 10. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
BUDDHISMI TAMÄN PÄIVÄN SUOMESSA
Pekka Airaksinen (FWBO), Leo Hildén
14. 10. lauantai klo 10—15 Kivelän sairaala
ravintopäivä:
RAVINTO JA TERVEYS
Prof. Toivo Rautavaara (varalla M. Tuomola):
Ravinto terveyden ylläpitäjänä ja hoitokeinona
Reino Lehtinen: Kasvissyöjän arkea — miten sel-
vityä kotona, työpaikalla, matkoilla
Väliarka 12—13 (luontaisruohtalan kirjallisuuden
esittely sekä luontaisruokien maistaisia)
Risto Nurmi (Hyötykasviyhdistys): Ihminen ja
hyötykasvien ekologia
Keskustelua ja seuraavien päivien suunnittelua.
Pääsymaksu 3 mk
15. 10. sunnuntai klo 11—18 Säätytalo
PEHMEÄ ENERGIA-SYMPOSIUM
Yhteistyössä mukana: Pehmeän teknologian seura,
Luonto-Liitto ry, Suomen Luonnonsuojeluliitto ry.,
Energiapoliittinen yhdistys
DI Martti Tuomola: Energian laatu

- Energiatuotannon etiikka ja vaihtoehtoinen ener-
giapolitiikka (dos. Pekka Suominen)
Kommentti: arkk.-yo Ville Komi
DI Lauri Lundbom: Tuulienergia
Arkk. George Woolston: Pienimuotoiset vesivoi-
malat
Tauko 13—14.30
DI Timo Kalema (VTT): Aurinkoenergian ke-
rääjät
DI Ralf Wiksten (VTT): Lämpöpumput
DI Markku Juntunen (VTT): Öljyä korvaavat
polttoaineet
Ihmistyön osuus energiapoliittisista
Liikenteen energialähteet ja energian käyttö
Energiaa säästävät teknologiat
Jan Öhquist: Energiasuunnittelu Ruotsissa
(Osittaiset ohjelman muutokset mahdoll.)
16. 10. maanantai klo 19 Säätytalo
MAATALOUDEN AAVISTAMATTOMAT
ONGELMAT
— keinolannoitteiden käytön aiheuttamista muu-
toksista kasveissamme ja niiden vaikutuksesta ih-
misiin ja eläimiin: metsänhoitaja Esko Jalkanen
Kommentti: maat.metsät.tri Johan Korkman
(KEMIRA)
17. 10. tiistai klo 19 Töölön kirjasto
PIIRTEITÄ VANHAN TESTAMENTIN
IHMISKUVASTA
Prof. Ilmari Soisalon-Soininen
23. 10. maanantai klo 19 Säätytalo
KASVISRAVINTO-OPPIEN ESITTELYÄ
Aino Kassila: raakaravinto
toim. J. O. Mallander: makrobiotiikka
DI Jouko Pursiainen: waerlandismi
Heidi Hautala: laktovegetarismi
24. 10. tiistai klo 19 Säätytalo
STRUKTURALISMI-MERKKIEN
DUALISTINEN MAAILMA
Dos. Henry Broms, FT Eero Tarasti
28. 10. lauantai klo 13—17 Säätytalo
JOUKKOVIHDESEMINAARI
Yhteistyössä Helsingin seudun äidinkielen opetta-
jien yhdistyksen ja Populaarikulttuurikeskuksen
kanssa. Alustuksia ja keskustelua. (Tarkempi oh-
jelma ilmoitetaan myöhemmin).
31. 10. tiistai klo 19 Steiner-koulu
Tieto, usko ja todellisuus-sarja:
TIETEELLINEN (MATERIALISTINEN)
MAAILMANKATSOMUS
FM Erkki Hartikainen
Kommentti: Koul.pääll. Seppo Matinvesi
- MARRASKUU**
6. 11. maanantai klo 19 Steiner-koulu
Moraali- ja yhteiskunta-sarja:
VIRKAMIESMORAALI
kansliapäälliköt Arno Hannus ja Kai Korte, ovk.-
neuvos Uupa Heinonen ja os.pääll. Antti-Veikko
Perheentupa
8. 11. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
Tieto, usko ja todellisuus-sarja:
TELEPAATTISISTA KOKEMUKSISTA
Dos. Leea Virtanen (tutkimuksen esittely)
13. 11. maanantai klo 19 Säätytalo
MAAILMAN TALOUSONGELMISTA
— kokonaisvaltainen kuvaus FM Heikki Kiviharju
Kommentti: FT Pertti Seiskari

TTINEN KORKEAKOULU

syksyllä 1978

14. 11. tiistai klo 19 Säätytalo
**SUOMEN JA NEUVOSTOLIITON
TIETEELLIS-TEKNIS-TALOUDELLINEN
YHTEISTYÖ**
DI **Matti Kaje**: Tavoitteiden ja menetelmien yhteensovittamisesta
pääsiht. DI **Veronika Suni** (Suomen ja Neuvostoliiton tiet.-tekn. yhteistoimintakomitea): Tieteellisteknisen yhteistyön
Suom.-Neuvostol. taloudellisen yhteistyökomission edustaja: Taloudellinen yhteistyö
18. 11. lauantai klo 13—17 Säätytalo
SUOMALAISEN PERHEPOLITIIKAN TILA — SEMINAARI
Fil.tri **Matti Jantunen**: Perhe ja verotus
Kaupat.lis. **Liisa Uusitalo**: Kulutustasoerot Suomessa
Os.pääll. **Martti Marjanen** (sos. ja terveysmin.): Kommentti alustukseen
Paneeli ja yleiskeskustelu: radiotoimittaja **Asta Heickell**, FM **Antero Peräläinen**
18. 11. lauantai klo 19 Säätytalo sali 20
HELLAAKOSKI-ILTA
lausuntataiteilija **Else Tanntu**
Pääsymaksu 3 mk
20. 11. maanantai klo 19 Steiner-koulu
**Tieto, usko ja todellisuus-sarja
LUONNONTIEHEN JA GOETHEANISMIN
MAAILMANKUVA**
— Newtonin teoriat ja Goethen värioppi
DI **Martti Tuomola**, koul.pääll. **Seppo Matinvesi**
Tieto, usko ja todellisuus-sarja:
21. 11. tiistai klo 19 Steiner-koulu
TIETO, USKO JA TODELLISUUS
Prof. **Reijo Wilenius**: Johdatus sarjan teemaan
Keskustelu, johon osallistuvat Helsingin Sanomien mielipide-sivulla käytyyn, sarjan teemaa sivuvaan aiheeseen osallistuneita henkilönä mm. **Erkki Strandén**, FM **Erkki Hartikainen**, pastori **Kaleva Saloranta**
22. 11. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
**Tieto, usko ja todellisuus-sarja:
FYSIKKA JA USKO** (kirjan esittely)
Prof. **K. V. Laurikainen**
25. 11. lauantai klo 13 Kivelän sairaalan juhlasali
TERVEYSPOLITIikka-SYMPOSIUM
Yhteistyössä Therapie-säätiön kanssa
tilaisuudessa käsitellään terveydenhuollon laajenevia ongelmia aiheena mm.:
— kustannustason nousu
— potilaan vieraantuminen hoitojärjestelmästä
— terveyslakiin kohdistuvat odotukset
— kansanterveysystön nykytilanne
Alustajina hallinnon edustajia, suunnittelijoita sekä alan asiantuntijoita
27. 11. maanantai klo 19 Säätytalo
**LIIKENTEEN NOPEUSRAJOITUSTEN
ONGELMAT** — missä piilevät varkeudet?
Prof. **Otto Wahlgren** (komitean pj., VTT): Nopeusrajoitusten historia Suomessa
Tekn.lis. **Markku Salusjärvi** (VTT): Tutkimuksen asema päätöksenteon perustana
Os.pääll. **Jarmo Hirsto** (min. Saarto): Liikenne ministeriön rooli nopeusrajoituksissa
Paneeli ja yleiskeskustelu: **Kiril Härkänen** (TVH), liik.pol.pääll. **Knut Aas**, joht. **Heimo Jaakkola** (Autoliitto), ins. **Markku Maukonen** (Kuormaauto-liitto), Liikenneturvan edustaja ja valt.kand. **Osmo Soininvaara**
28. 11. tiistai klo 19 Säätytalo
ARKKITEHTUURI JA TERVEYS
Arkk. **Keijo Petäjä**: Terveysongelma toimivan arkkitehdin kannalta
Arkk. **Pirkko Sukselainen**: Arkkitehtuuri ja inhimillinen viihtyvyys
Jukka Jormola: Terveys ja luonnon ympäristö
Matti Kuusela: Arkkitehtuuri ympäristö ja terveys
- ### JOULUKUU
4. 12. maanantai klo 19 Steiner-koulu
**Sairaus- ja kulttuuri-sarja:
SELKASAIRAUKSIEN PSYKKINEN JA
SOSIAALINEN KUVA**
Joht. psykologi **Juhani Julkunen**
Kuntoutuslääk. **Matti Ojala**
Os.pääll. **Antti-Veikko Perheentupa**
5. 12. tiistai klo 19 Säätytalo
**KOKEMUKSEN JA ULKOMAAAILMAN
YHTEYS**
Apul.prof., fil.tri **Eljas Siro**: Tottumus ja tietongelma psykologian historiassa
9. 12. lauantai klo 14 Steiner-koulu
Kasvatustussymposium yhteistyössä Kasvatuksen liiton kanssa aiheena:
MIKSI OPETTAJA AHDISTUU?
— opettajan työn kehittämisestä
Avaus: prof. **Reijo Wilenius**
Alustajat: opettajien, kouluhallinnon ja tutkijoiden edustajia (Tarkempi ohjelma myöhemmin)
11. 12. maanantai klo 19 Steiner-koulu
**HISTORIAALINEN KOMPROMISSI
SUOMALAISENA MAHDOLLISUUTENA**
Työvoimaminist. **Arvo Aalto**
Kommentit: prof. **Osmo Apunen** ja tutk.siht. **Kalevi Suomela**
12. 12. tiistai klo 19 Säätytalo
SUOMENLINNAN ENTISÖINTI
Arkk.tekn.lis. **Reijo Lahtinen**: Esimerkki kokonaisuunnittelusta
Projektiryhmä: Maisemasuunnittelu
LUK Sauvo Henttonen: Maisema ja ekologia
Arkk. **Risto Iivonen**: Vallien restauroinnista
13. 12. keskiviikko klo 19 Töölön kirjasto
Kauden kirja: **YDINENERGIAN UHKAPELI**
Tormittaja **Antti Vahtera**
Kommentti: tekn.tri **Anders Palmgren**
18. 12. maanantai klo 19 Steiner-koulu
**ITÄMAINEN AJATTELU JA SEN MERKITYS
LÄNSIMAISIA**
Puheenvuoroja ja paneeli:
Reht. **Vesa Nikunen**, hypnologit **Leo Hildén**, toim. **Veikko Leväaho**, toim. **Juha Olavinen**, tied.siht. **Taavi Kassila**
19. 12. tiistai klo 19 Steiner-koulu
SYNTYMAN TAUSTAA
Heidi Hautala: Lapsi ennen syntymää
DI **Martti Tuomola**: Pre-eksistenssikäsité Platonilla

Kulttuurikeskus Krüttinen Korkeakoulu

Toimisto Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10, ma—pe klo 9—13 p. 448 514

INHIIMILLISEN KASVUN SEMINAARI

Lehtikuusentie 6
00270 Helsinki 27

Syksy
1978

Opiskelu tapahtuu vuoden aikana kolmena iltana viikossa ja on tarkoitettu 18—60-vuotiaille eri amma-teissa toimiville. Seminaari pyrkii antamaan virikkeitä itsensä monipuoliseen kehittämiseen. Kurssi alkaa syyskuun puolivälissä. Seminaariin otetaan hakemuk-sien perusteella noin 50 oppilasta. Hakemukset, joista ilmenee lyhyesti taustatiedot, lähetetään toimistoon elokuun loppuun mennessä.

Kurssin eri toimintojen periaatteet:

Esitelmien kuuntelu ja opiskelu ovat pää-asiaa ihmisen sisäistä toimintaa.

Aktiviteetti taiteellisissa harjoituksissa aistien ja havainnon kehittämiseksi suun-tautuu ulospäin.

Seminaarityössä pyritään tiedollisen ja taidollisen, sisään- ja ulospäin suuntautu-van toiminnan yhdistämiseen.

Kurssissa pyritään yhdistämään yllämainitut toimin-not tasapainoiseksi kokonaisuudeksi.

OPINTO-OHJELMA 19. 9.—14. 12. 1978

	Tiistai	Keskiviikko	Torstai
17.15	Maalaus	Äänen-muodostus	Bothmer
		Musiikki	
18.35	Muovailu	Dreijaus	Eurytmia
19.00	Kahvitauko		
20.30	Luento (RW)	Kansantanssit	Semi-naarit
		Luento	

21.—22. 10. viikonloppuseminaari (aiheena ryhmä-työ) Tottilan kurssikeskuksessa Artjärvellä.

TIEDOLLISET AINEET (luentosarjat)

Näkökulmia ihmiseen: (Prof. Reijo Wilenius)

- 26. 09. Ihmisen perusominaisuuksia
- 03. 10. Toiminnan mielekkäys (MG)
- 10. 10. Inhimillinen tietoisuus
- 17. 10. Toiminnan mielekkäys (MG)
- 24. 10. Ihmisen kulttuuriominaisuudet
- 31. 10. Ihmiskäsityksiä
- 07. 11. Tietoisuus ja toiminta
- 14. 11. Työ ja tarpeet
- 21. 11. Tieto, usko ja todellisuus (INKA + KKK)
- 28. 11. Taiteellinen ja eettinen toiminta
- 05. 12. Ahdistus ja vieraantumisen
- 12. 12. Itsetiedostus ja itsekasvatus

Keskiviikon luennot (vuoroviikoin kansantanssit)

- 27. 09. Pohjoismaisesta mytologiasta Dan Lindholm
- 11. 10. Tiede, taide ja inhimillinen toiminnet Arkkit. yo Matti Kuusela
- 25. 10. Toiminnan mielekkäys HuK Markku Graae
- 08. 11. Telepaattisista kokemuksista (INKA + KKK)
- Dos. Leea Virtanen (tieto, usko, todellisuus-sarja)
- 22. 11. Fysiikka ja usko (INKA + KKK)

Prof. K. V. Laurikainen

TAIDEAINEET

Maalaus (Ove Ek)

Kokonainen värin maailma odottaa löytämistään. Tämä voi tapahtua, kun lähestymme värejä olemuk-sina. Kurssi perustuu Goethen värioppiin.

Musiikki (Dietrich Mannaberg)

Musiikin oma elementti syntyy onnistuneen yhteistyön tuloksena. Siinä määrin kuin ryhmä yksilöitä pystyy keskenään sosiaaliseen ja moraaliseen elämään, on mu-sikaalinen todellisuus koettavissa.

Muovailu (Hans-Göran Hardt)

Muovailun avulla voimme kouluttaa ajattelun, havain-non ja käden taitoja löytämään perusilmiöitä niin, että meidän on mahdollista oppia vähitellen lukemaan kiel-tä, jota luonto muodoiltaan puhuu.

Äänenmuodostus ja dramaattinen taide (Martin Gull)

Mitä tarkoitetaan sanan luovalla voimalla, mitä teki-jöitä on äänteiden takana ja miten puhe ja eleet liit-tyvät yhteen ilmaistessamme itseämme?

Eurytmia (Margareta Habekost)

Eurytmian avulla yritämme pysähtyä ja oppia kuun-telemaan ympäröivää tilaa ja tilannetta; sielumme, ruumiimme ja puheemme liikkumismahdollisuuksia.

Bothmer-liikunta (Carita Ahlman)

Liikunta antaa mahdollisuuksia uudella tavalla havai-ta ihmisen ja tilan vuorovaikutusta. Projektiivinen geometria toimii käsitteellisenä taustana.

Dreijaus (Terttu Lemström)

Muotojen dreijaamista klassisen kiertopöydän avulla.

Kansantanssit (Wim van der Kooij)

Harjoitellaan eri maiden tyyppisimpiä kansantansseja.

SEMINAARIRYHMÄT

Luovuus-ryhmä (Markku Graae)

Tarkoituksena on erilaisilla harjoituksilla ja keskuste-luilla herättää ja vahvistaa mielen luovuutta ja kykyä omakohtaisen maailmankuvan muodostamiseen. Ta-voitteena on artouden kasvu.

Myytti-ryhmä (Martti Tuomola)

Sadut ja myytit kertovat menneisyyden kokemuksista, jotka voivat koskettaa arkitietoisuutemme valon var-joihin kätkeytyvää alitajuntaa. Pyrimme raottamaan myyttistä tietoisuutta peittävää verhoa.

Itsetuntemus-ryhmä (Pertti Ruusanen)

Pyrimme hahmottamaan, mikä kokemuksissamme on ympäristön vaikutusta ja mitkä taas omia tuntemuksia ja ajatuksia kasvattaaksemme itsetuntemustamme ta-voitteena itsenäistyminen.

Ryhmätyö — yhteistyötä ryhmässä (Turjo Siivonen)

1. Hahmotamme yhdessä INKAssa tapahtuneita ja koettuja asioita.

2. Työskentelemme yhteisesti valittujen teemojen ja harjoitusten parissa.

Lukukausien motiivit

Syksy: yksilöllisyys

Kevät: sosiaalisuus ja luonto

J. V. SNELLMAN JA KASVATUS

Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteet tähtsivät tulevaisuuteen. On pyritty löytämään säännönmukaisuuksia, jotta ilmiöitä voitaisiin ennustaa ja kontrolloida. Näin on asiantilaita myös kasvatustieteessä.

Kun tehtävänä on nykyisyyden ja tulevaisuuden ilmiöiden ja niiden välisten suhteiden selittäminen, on ymmärrettävää, ettei menneisyyteen katsomista pidetä tarpeellisena. Varsin moni (ainakin nuori) kasvatustieteilijä onkin 'onnellisen' tietämätön Snellmanin runsaista pedagogisista pohdintoista. Hän jopa hoiti ensimmäisenä ei-teologina pedagogiikan professuuria!

Nykyinen kasvatustiede on empiiristä — mittaavaa, laskevaa — ja, mikäli suinkin mahdollista, kokeellista. Snellman ei ollut empiirisen käyttäytymistieteen harjoittaja. Wilhelm Wundt'in johdolla kokeellinen — sittemmin kasvatustieteelle mallia antanut — psykologinen tutkimus alkoi voimistua vasta 1870-luvulla. Tällöin Snellmanin voimakkain luomiskausi jo oli takana. 'Esitieteellisenä' hänet on voitu huoletta unohtaa. Hänhän peräti esitti voimakasta kritiikkiä luonnontieteellistyyppistä tutkimusotetta kohtaan.

Tieteiden erään ryhmittelyn mukaan Snellman oli henkítieteilijä ja antipositivisti. Positivistien käsitteistössä metafysikko. Mutta hegeliläisen tradition käsitteistössä ei missään nimessä metafysikko, vaan tämän vastakohta, dialektikko.

Henkítieteellinen ote

Empiirikkojen mukaan pedagogiikassa henkítieteellinen ja empiirinen ote ovat äärimmäisiä vastakohtia ja vain jälkimmäinen voi tuottaa hyödyllistä tietoa kasvatuksen ja ope-

tuksen ongelmien ratkomisen avuksi. Viime vuosina kuitenkin yhä useammin on oivallettu, että empiirinen kasvatustiede on ajautunut vakavaan kriisiin. Se ei pystykään tuottamaan pätevää tietoa. Mikä tärkeintä: sen katsotaan pahasti vieraautuneen käytännön kasvatusta- ja opetustyöstä. Kriitikot ovat huomanneet, että tiedettä paljolti tehdäänkin sen itsensä vuoksi.

Tämä tosin ei koske vain kasvatustiedettä. Varsin laajalla rintamalla on — lähinnä 1960-luvun lopulta — valmisteltu henkítieteellisen tutkimuksen uutta syntymää. Kasvatustiede lienee tässä hieman muita hitaampi — ehkä siksi, ettei sillä varsinaisesti ole omaa metodologiaa.

Miksi tällaista uudelleensyntymistä on alettu ajaa takaa? Helpoin, mutta myös perustava, vastaus on, ettei empiirinen tutkimus pääse käsiksi kasvatuksen varsinaiseen olemukseen. On alettu nähdä, ettei todellinen kasvatustapahtuma ole palautettavissa sen paremmin S—R- kuin S—O—R -malliinkaan. Tähän liittyen on alettu nähdä historiallisuus kasvatuksen välttämättömänä tekijänä.

Empiirisen tutkimuksen näkyvimpiä vaikeuksia on suhtautuminen kasvatuksen olennaiseen tekijään — päämääriin. Empiirinen tiede on yksinkertaisesti sulkenut päämääräongelmat tieteen ulkopuolelle. Joku muu päättäköön päämääristä, tieteen tehtävä on tehokkaiden menetelmien kehittäminen.

Suuri suomalainen pedagogi J. A. Hollo huomautti jo 1920-luvulla, että perehtyminen kasvatukseen maailmaan saattaa tehdä ilmeiseksi, ettei sitä koskevan ajatustyön sovi noudattaa ns. puhtaasti tieteellistä suuntaa, koska niin menetellen syrjäytyy se, mikä kasvatuksessa on tärkeintä. Puhtaasti tieteellisellä suunnalla Hollo tarkoitti kokeellista tutkimusta luonnontieteiden mallin mukaisesti. Hollo korosti, ettei ajattelun pelkkä "tieteellinen" luonne sinänsä takaa sen inhimillistä merkittävyyttä.

Miksi tutkia Snellmania?

Mitä tarkoittaa henkítieteellisen otteen uusi syntyminen ja mikä osuus Snellmanilla siinä on?

Henkítieteellinen ote tai asennoituminen merkitsee tutkimusmetodiikan kannalta filosofisen, erityisesti tietoteoreettisen, pohdinnan lisääntymistä. Mukaan tulevat empiiristä tutkimusta olennaisesti syvemmin asioiden laajat yhteydet ja historiallinen kehitys. Tällaista otetta on voimakkaasti pohjustanut — erityisesti Hegelin johdolla — ns. saksalainen idealismi. Tässä astuu mukaan Snellman.

Juuri Snellman juurrutti suomalaisen tieteiliseen ajatteluun hegeliläisyyden. Snellmanin ansiosta voitaneen peräti puhua suomalaisesta hegeliläisyydestä.

Henkítieteellisen otteen paluusta syy tai kunnia ei suuresti langenne suomalaisille tutkijoille. Kiinnostus Snellmaniin samoin kuin muihinkin klassikoihin juontanee juurensa ns. mannermaisen filosofian ajatuksista sekä marxilaisen tutkimuksen kehittymisestä. Molemmat pohjaavat hegeliläisyyteen. Molemmille on ominaista näkemys, että ihmisen ajattelu olennaisesti on sidoksissa toimintaan, praksikseen, ja ihmisen vallan asteeseen.

Toinen ”linkki” Snellmanin tutkimiseen pedagogiikassa saattaa olla Jean Piaget, jonka ajatukset jälleen ovat kohonneet innostuneen tutkimuksen kohteeksi. Lucien Goldman on kiinnittänyt huomiota ”fundamentaalisesta epistemologiseen tosiasiaan”, jonka Marx esitti ja jota Piaget sittemmin on painottanut: inhimillinen ajattelu (myös tieteilinen) on läheisessä yhteydessä käytäntöön ja niihin vaikutuksiin, joita ihmisellä on ympäröivään maailmaan. Kiintoisan viitekehyksen tutkimukselle antaisikin kolmio, jonka pisteinä olisivat Marx, Snellman ja Piaget.

Kolmas Snellman-tutkimusta aktivoiva tekijä on kysymys kansallisesta identiteetistä. Ainakin eräiden humanististen tieteiden tehtävä itse asiassa on aina ollut kansallisen identiteetin kehittäminen. Luonnontieteet sen sijaan eivät liiku kansallisissa puitteissa. Tähän asiaintilaan käyttäytymistieteissäkin on pyritty luonnontieteellistä tutkimusmetodiikkaa jäljittelemällä — esimerkkinä vaikkapa pyrkimys ”kulttuurivapaisiin” älykkyydesteihin. Koulutuspolitiikassa ”ylikansallisuus” on esiintynyt siten, että suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittämisessä on runsaasti seurattu ulkomaisia malleja.

Kasvatustieteeltämme, koulutuspolitiikaltamme ja koulunuudistukseltamme on lähes kokonaan puuttunut historiallinen näkökulma. Kuitenkin kansaan ankkuroituneet asenteet ja instituutiot ovat pitkäaikaisen historiallisen kehityksen tuloksia.

Kasvatus ja historia

Jos hyväksytään joittenkin tieteenhaarojen tutkimustyön perustaksi kansallinen identiteetti, on nurinkurista evätä tuo perusta kasvatustieteeltä. Kasvatus sinänsä on välttämättä kansallista toimintaa. Tärkeimpiä näyttöjä tästä on Vygotskin ja Lurian tutkimusten osoittama seikka: tietoisuuden peruspiirre on historiallinen kehitys.

Ihmisen älyllisten toimintojen juuria on etsittävä historiallisesti muovautuneesta ympäristöstä, ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, työvälineiden ja kielen suhteista. Inhimillinen tietoisuus on käsitettävissä vain ihmisten historian kuluessa hankkiman kokemuksen kautta.

Kasvatustiede on käytännöllinen tiede. Sen tutkimuksen kriteeriksi olisi aina asetettava tuotetun tiedon hyödynnettävyys kasvatuskäytännössä. Hyötyä vain ei tule ymmärtää suoraan viivaisesti. Tosiasiassa kasvattajat ja kasvatuksen tutkijat eivät voi pelkistää yksittäistä ongelmaa kohteekseen. Tähän he eivät saisi edes pyrkiä: se ei olisi järkevää, koska se olisi todellisuuden vastaista — todellisuus on jatkamaton, historiallisesti kehittynyt kokonaisuus.

Snellman puhui voimakkaasti historiallisuudesta sekä korosti jatkuvasti tiedollisen ja toiminnallisen tradition olennaista osuutta ihmiselämässä.

Kasvatus järkeen ja vapauteen

Snellmanin kasvatustieteellinen perusasetamus oli, ettei mikään teoria merkitse mitään verrattuna perittyyn ja kehittyvään tapaan — traditioon. Teoria ei voi olla muuta kuin tämän tavan käsittämistä. Teoria on tosi sikäli kuin se kykenee lausumaan, mitä jo tietyissä oloissa on olemassa. Kun teoriassa ilmaistaan, mikä on käytännöllisen elämän perustana, nämä perusteet tulevat yleisemmin tajutuiksi, ihmisten suuri joukko tulee tietoiseksi omien tekojensa järjellisestä (todellisesta) perustasta.

Snellmanilaisittain ajatellen tutkimuksen tehtävä ei niinkään ole kasvatusmenetelmien kehittäminen kuin ihmisten tietoisuuden ko-

hottaminen syvällisempään näkemykseen, jotta he kykenisivät kehittämään toimintaansa. Tässä on tausta-ajatuksena nähtävissä käsitys *vapautumisesta valistuksen avulla*. Tietoisuuden kohotessa ihmiset kykenevät vapautumaan epämielikkäistä (snellmanilaisittain ”järjettömistä”) toimintamuodoista.

Snellman painottaa, että älyllinen valistus opettaa ihmisen näkemään elämänsä ja työnsä toisessa valossa kuin tietämättömämpi ne näkee. Ihminen oppii valistuksen avulla tuntemaan riippuvuutensa sekä luonnosta että historiasta ja yhteiskunnasta — yhteiskunnan tuotantotoiminnasta, sen laeista ja institutioista, sen sivistyksestä ja siveellisestä tasosta.

Snellmanilaisen kasvatustieteen pyrkimyksenä on kasvatuksen *käsittäminen* prosessina, jonka avulla ihminen pääsee *järkeen* ja *vapauteen*. Järki ei tässä esiinny psykologisena terminä, vaan se viittaa asioiden todelliseen olemukseen. Mainitunlainen käsittäminen on tietoa jatkuvasta muutoksesta ja tämä tieto itsessään on jatkuvasti muuttuvaa. Kasvatuksellinen tieto on perusolemukseltaan sellaista, ettei sitä milloinkaan voida lausua muuttumattomasti pätevinä väittiminä.

Kasvatus on johtamista tiedostukseen. Tältä kannalta snellmanilaisen asennoitumisen keskeinen anti kasvatustieteelle on dialektiikan soveltuminen kasvatukseen ja opetukseen: todellisuutta on tarkasteltava jatkuvan kehityksen ja muuttumisen monimutkaisena, ristiriitaisena prosessina.

Inhimillinen tietäminen on Snellmanin mukaan alati jatkuvaa kulkua historiallisesti annetusta uuteen kehitystasoteeseen. Kaikessa *todellisessa tietämisessä* on kaksi tekijää: annettu sisältö ja ajattelevan subjektin tapa tietää, ottaa tajuntaansa tuo sisältö. Kumpikaan yksin ei muodosta tositetämistä.

Annetulla sisällöllä, traditiolla, on perustava merkitys tiedostamisessa. Tässä Snellmanin kanta on paljolti yhtenevä dialektisen materialismin kanssa: tajuntaa ei voida tarkastella muista yhteiskuntaelämän ilmiöistä erillisenä. Tajunta on yhteiskuntahistoriallinen ilmiö eikä luonnontuote. Yhteiskunta ’opettaa aivot ajattelemaan’ — aivot muuttuvat tajunnan elimeksi vasta toimiessaan kosketuksissa kulttuuriin.

Pinnallisesti Snellmanin käsitys tiedostamisesta voidaan tulkita behavioristiseksi tai alkeellisen materialistiseksi. Asiaan perehtymi-

nen tuo kuitenkin toisen näkökulman. Snellman ei suinkaan väittänyt, että ihminen kaikine ajatuksineen ja pyrkimyksineen on vain ympäristön tuote. Kasvatus on sopeuttamista traditioon, mutta tietystä vaiheesta yksilössä tapahtuu muutos: tietomäärä muuttuu ajattelun laaduksi.

Muuttuminen merkitsee ehkä rajuakin irtautumista traditiosta. Mutta tämä on välivaihe (antiteesi), joka johtaa tiedostamisen korkeammalle tasolle. Jos — ja vain jos — perinnäiseen tietoon ja tapaan kasvattaminen on onnistunut, kykenee yksilö antiteesivaiheen kautta tiedon ja toiminnan objektiiviseen ja subjektiivisen puolen *luovaan yhdistämiseen*.

Ns. vapaa kasvatus (esim. Summerhill-pedagogiikka) olisi Snellmanin mielestä siis ollut täysin järjenvastaista, koska siitä puuttuu kuvatus kolmivaiheisen prosessin perustava ensimmäinen vaihe, tradition omaksuminen. On kuitenkin nähtävä, ettei Snellman väittänyt vanhan sinänsä olevan hyvää. Päin vastoin hän ankarasti suosi dogmaattisuutta. Tradition omaksuminen ei ole itseisarvo, vaan se on välinearvo. Ajattelun kehitys yksinkertaisesti on mahdotonta ilman ensin tapahtuvaa tradition oppimista. Näin ollen koulun tehtävä on luoda perusta — *vain* perusta. ”Kaikkietävä koulunero” oli Snellmanille kauhistus.

Varsinaisena snellmanilaisena kasvatustavoitteena on nähtävä *vapaa persoonallisuus*, joka kykenee suhteuttamaan subjektiivisen elämänsä luonnon ja yhteiskunnan muodostamiin objektiivisiin kehyksiin. Todellinen vapaus on välttämättömyyden käsittämistä. Snellman oli runsaasti aikaansa edellä korostaessaan, että koko ihmisikä on kasvatusikä. Koko ihmisikä on (tai sen tulisi olla!) vapautumista ja etenemistä kohti järkeä — asioiden todellisen olemuksen käsittämistä.

Ajankohtaiseksi Snellmanin kasvatusajattelun tekee sen läpikotaisin ihmisläheinen luonne. Hänen käsityksensä kasvatuksesta oli voimakkaasti vastakkainen nykyiselle tekniseen tiedonintressiin pohjaavalle kasvatusajattelulle. Lienee selvää, ettei Snellmanin ajatuksia sellaisinaan voida soveltaa nykyaikaiseen kasvatukseen (tämä olisi jopa vastoin Snellmanin omia käsityksiä). Olenainen ohjenuora sensijaan on hänen yleinen näkemyksensä hengen kasvun ehdottomasta ensisijaisuudesta tieteeseen, tekniikkaan ja tuotantoon nähden.

□

NUORSUOMALAINEN EINO LEINO

Eino Leinon lyyrikontemperementtiin kuului, että hän otti vilkkaasti osaa ajan kulttuurielämään ja yhteiskunnalliseen tapahtumiseen. Aika tarjosi sitä paitsi siihen erinomaisen tilaisuuden monine dramaattisine valtiollisine ja poliittisine vaiheineen. Kun Leino 17-vuotiaana ylioppilaana vuonna 1895 aloitti opintonsa Helsingin yliopistossa, hän vanhemman veljensä Kasimir Leinon saattelemana pääsi suoraan ajan johtavaan kirjallis-taiteelliseen Päivälehdessä piiriin. Juuri Päivälehdessä ympärille oli ryhmittynyt suomalaisen puolueen kulttuuripoliittikkaa vastustava nuorten kirjailijoiden ja taiteilijoiden joukko, jota erotukseksi suomettarelaisista oli alettu nimitää nuorsuomalaisiksi.

Nuorsuomalaiset pyrkivät sosiaali- ja kulttuuripoliittisissa kysymyksissä hallitusvastuussa olevia suomettarelaisia radikaalimpaan asioiden tarkasteluun. Heidän ajattelunsa taustalla oli edellisen vuosikymmenen kehitysoptimismi, evoluutioteorian positiivinen tulkinta, jota sovellettiin elämän eri alueilla ja jonka mukaan uskottiin ei ainoastaan yksilön vaan kokonaisten kansakuntien positiiviseen kehitykseen. 80-luvun realismi oli jättänyt tulevalle polvelle perinnöksi uskon kehitykseen, jonka myös Leino muistelee koulupoikana omaksuneensa: ”Tietysti minäkin olin vapaauskoja, tietysti realisti, repivän ivan ja eritteilyn mies, kuten koko Nuori Suomi.”

Kun Eino Leino tuli mukaan Päivälehdessä piiriin 90-luvun toisella puoliskolla, realismi ainoana oikeana suuntana oli jo väistymässä uudenlaisten kirjallisten käsitysten tieltä. Todellisuuden kuvauksesta ja epäkohtien paljastamisesta pyrittiin yksilön kannalta perimmäisten kysymysten ratkaisemiseen. Kiinnostavaksi koettiin uudella tavalla psyyken salaperäinen tuntemattomuus. Mutta yhä edelleen myös maan valtiollinen taistelu vaati kirjailijoiden aktiivisen huomion osakseen. Sittemmin tuota virtausta on totuttu Eino Leinon termin mukaan nimeämään ’uusromantiikka’.

Kirjallisuuskäsitykseltään vanhasuomalai-

nen ryhmittymä professoreineen ja korkeine virkamiehineen edusti nuorille jähmettyneitä, vanhoillista näkemystä ja auktoriteettia, mikä piti murskata. Ryhmän nuorimmasta, Eino Leinosta, tuli nopeasti näkyvin nuorsuomalainen poleemikko. Hän puuttui kirjoituksissaan moniin kulttuuripoliittisiin ongelmiin näyttääkseen, että nuorsuomalaista näkemystä edustava puoli jäi ansiotta osattomaksi yhteisestä hyvästä.

Kulttuuripoliittisten erimielisyyksien lisäksi sortokausien (1899—1905/ 1908—1917) merkittäväksi mielipiteiden jakajaksi tuli suhtautuminen venäläiseen hallitusvaltaan. Tässä ongelmallisessa tilanteessahan vanhasuomalaiset perustivat toimintansa sille, että maan asioiden kannalta rakentavinta oli tsaarin vaatimuksiin myöntyminen niin pitkälle kuin se maan edun nimissä oli mahdollista. Nuorsuomalaiset taas korostivat, että kaikkia Suomen asioita piti tarkastella perustuslain säätämässä järjestyksessä.

Leino omaksui nuorsuomalaisten perustuslaillisen, passiivisen vastarinnan ja toimi pakinoitsijana sekä lehtimiehenä sen vahvistamiseksi. Tunnetuksi tulivat hallitusvastuussa olevan vanhasuomalaisen Uuden Suomettarin pakinoitsijan Matin ja oppositiossa olevan nuorsuomalaisen Päivälehdessä Mikko Vilkastuksen ja sittemmin Helsingin Sanomien Teemun melkein päiväittäinen dialogi erilaisista menettelytapakysymyksistä. Vaikka Leinon pakinat tähtäävätkin nuorsuomalaisen politiikan tukemiseen, hän ei koskaan ole niin dogmaattinen, etteikö oma ryhmä saisi ojennusta tarvitessaan.

Pakinoitten kritiikki

Mikko Vilkastuksen esiintyessä Päivälehdessä sensuuri oli koko ajan vaanimassa, joten tuolloin Leinon kirjoittelu oli huomattavasti varovaisempaa kuin sittemmin vuoden 1905 jälkeen Teemuna Helsingin Sanomissa. Teemuna Leino kävi suoraan kiperiin päivänpoliittisiin kysymyksiin. Hän taistelee venäläistä sortovaltaa ja suomalaista myöntäväisyyspolitiikkaa sekä samalla tietenkin sitä kannattavaa virkamiehistöä vastaan. Myös kai-

ken toiminnan jähmettävä byrokratia on Leinon päävihollisten listalla. Kun työväestö 1900-luvun alussa järjestäytyi sosialidemokraattiseksi puolueeksi, kuvioon tulee voimatekijänä Työmieslehti, ja Leinon pakinat saavat uuden kritiikin kohteen.

Sanomalehdessä oli mahdollista iskeä nopeasti ja suoraan. Toisaalta piti aina pystyä kirjoittamaan niin, että sensuuri ei päässyt musteensa kanssa puuhailemaan. Kaunokirjallisuudessa sen sijaan voi symbolien ja allegorioiden avulla tunkeutua syvemmälle ja perusteellisemmin kansallisiin ongelmiin. Niinpä Eino Leino käytti vuosisadan vaihteessa kaikkia kirjallisia keinojaan vaikuttaakseen maan oikeustaisteluun. Kun hän sanomalehtikirjoituksissaan useimmiten keskittyi maan sisäiseen voimienmittelöön, hän runoissaan ja näytelmissään otti laajemmin kantaa maan asemaan suuriruhtinaskuntana.

Sota valosta

Näin hän tekee esimerkiksi vuonna 1900 julkaisemassaan näytelmässä *Sota valosta*. Näytelmä on symbolikaltaan monikerroksinen: sen kokonaisuus syntyy psykologisten ja yhteiskuntafilosofisten näkemysten risteytyksestä. Vahvana ideana läpi näytelmän kulkee ajatus siitä, että kalevalaisen kansan ominaislaatu on uhattuna, sen kulttuurin orgaaninen kehitys on vaarassa katketa.

Kalevalaiseen perinteeseen näytelmän liittää sen juoni: on kysymys Kalevalan Väinämöisen ja Pohjolan Louhen taistelusta Sammosta. Tähän sisäiseen kiistaan ja sitä hyväksi käyttäen liittyy ruotsalaisten yritys päästä maassa valtaan uuden uskonnon, kristinuskon avulla. Kun näytelmä kasvaa kalevalaisten ja ruotsalaisten väliseksi taisteluksi, siitä muodostuu kahden tyystin erilaisen moraalijärjestelmän kamppailu. Tähdennetään, että kalevalaisten pakanalliset lait ja jumalat ovat syntyneet kansan omista kulttuuri-edellytyksistä. Sen sijaan kristinuskko edustaa vierasta, täysin erilaiseen traditioon perustuvaa järjestelmää. Kun kalevalaiset pakotetaan omaksumaan kristillinen näkemys, katkaistaan samalla heidän luonnollinen kulttuurikehityksensä. Kansa voi olla toimiva ja luova ainoastaan omista edellytyksistään lähtien. Se on taiteen synnyn perusta ja ilman taidetta ei ole kansaa. Ajan poliittiseen tilanteeseen sijoitettuna allegoria on varsin yksiselitteinen.

Routavuositrilogia

Vuoden 1905 suurlakko ja sen seurausilmiöihin kuuluva kesän 1906 kansalais- ja punakaartien verinen yhteenotto Hakaniemen torilla vaikutti Leinon — kuten monen hänen aikalaisensa — valtiollista ja kansallista optimismia heikentävästi. Tavallaan pakinoidensa jatkona Leino julkaisi päiväkohtaisiin tapahtumiin kannanottona ns. routavuositrilogiansa: *Tuomas Vitikka* (1906), *Jaana Röntty* (1907) ja *Olli Suurpää* (1908). Leino oli tuolloin ensimmäisten joukossa muuttamassa dramaattisia ensimmäisen sortokauden yhteiskunnallisia tapahtumia kirjallisuudeksi.

Routavuosien synnyttämät tilanteet säätelivät Leinon romaanien henkilöiden toimintoja ja näkemyksiä. Mutta teokset ovat myös perusteellista kirjailijan omien nuorsuomalaisten käsitysten kritiikkiä. Erityisesti kesällä 1906 kirjoitettu *Tuomas Vitikka* on Leinon kansallisen idealismin ja optimismin karvasta tilitystä. Teoksessa Leino tarkastelee ajan poliittisia kantoja Vitikkalan suvussa. Tuohon perheyhteisöön mahtuvat niin perustuslailliset, ruotsalaiset, suomettarelaiset, aktiivisen vastarinnan kannattajat kuin sosiaalidemokraatitkin. Tyypillistä on, että Leino suhtautuu kaikkiin henkilöihinsä tietyllä ironisella etäisyydellä, mielellään heidän inhimilliset heikkoutensa paljastaen korostaakseen kaiken poliittisen ajattelun egoistista perustaa.

Päähenkilön, Tuomas Vitikan, lähtökohta on perustuslaillinen demokraattinen usko eri kansanluokkien yhteiseen rintamaan. Routavuosien synnyttämät lieveilmiöt urkkijoineen ja paljastajineen merkitsivät kaikille Vitikkalan suvun edustajille poliittista pettymystä. Suurlakon jälkeen Tuomas Vitikka alkaa kirjoittaa nuorsuomalaisiin lehtiin. Hänen kirjoituksensa ovat purevaa edeltäneen vuosikymmenen kansanvalistusoptimismin kritiikkiä, ja ne herättävät lähinnä suuttumusta ja ärtymystä. Seurauksena on, että Tuomas Vitikka erkanee yhteisistä aatteista individualistiseen maailmaansa. Usko suomalaisen kansan piileviin vain puhkeamistaan odottaviin hyveisiin on horjunut. Kaikessa Leinon tuoloisessa tuotannossa näkyy selkeänä tämä pettymyksen kautta syntynyt uusi näkökulma.

Tuomas Vitikan ratkaisu on palaaminen isänsä tilalle ja ryhtyminen maanviljelijäksi. Maasta tulee teoksen loppuratkaisussa pysyvä arvo Tuomas Vitikan elämässä. Sen ja jäl-

keläistensä kautta hän tuntee osallistuvansa luonnon ikuiseen kiertoon. Muita ratkaisuja ei teoksessa esiinny. Ei tehdä yhteiskunnallisia eikä poliittisia johtopäätöksiä. Tuomaan ratkaisu on puhtaasti henkilökohtainen. Yhteiskunnallisessa mielessä kaikki jää avoimeksi.

Olli Suurpää on samanlainen ideoiden romaani kuin Tuomas Vitikka. Siinä seurataan perustuslaillisen skeptisen tuomarin vaellusta ajan aatteiden pyörteissä. Teos rakentuu erilaisten seurueiden keskusteluista, joissa sivutaan sekä suuren maailman että pienen isänmaamme politiikkaa. Usein keskustelut laajenevat ohi päivänpoliittisen todellisuuden elämänsä katsomukselliseksi pohdiskeluksi. Ajan todellisuuteen teoksessa on useita viittauksia: vangitsemiset, maanpaot, sanomalehtien lakkauttamiset, asevelvollisuuskutsuntalakot. Olli Suurpään skeptikon kuvan kruunaa se, että hän nimellisesti perustuslaillisena taipuu venäläisen virastopäällikön houkutuksiin ja ottaa korkean viran. Tämä oli Olli Suurpään ratkaisu routavuosien paineessa. Hän hylkäsi passiivisen vastarinnan ja myöntyy henkilökohtaisen edun nimissä. Jälleen egoistinen ratkaisu.

Jaana Rönty-romaanin on poikkeuksellinen Leinon tuotannossa siksi, että se on jokseenkin ainoa, jossa kirjailija tarkastelee ympäristöään muusta kuin sivistyneistön perspektiivistä. Jaana on lähtöisin maaseudun tilattomasta väestöstä, sosiaalisesti alhaisimmasta ryhmästä. Tämän juuriltaan irtautuneen maalaistytön elämää tarkastellaan pääkaupungissa, jossa ajan valtiollinen taistelu vaikuttaa myös hänen vaatimattomaan elämänsä kulkunsa. Merkittävänä uutena elementtinä kohoo venäläinen poliisimielivalta. Tapahtumien pääpaino sijoittuu suurlakkoon Hakaniemen torin veriseen yhteenottoon.

Minkäänlainen oikeus ei koskaan ole Jaanan puolella. Niinpä hän ei voi muuta kuin vihata kaikkea esivaltaa. Hän omaksuu sosialistiset aatteet, mutta hänen järkkynyt mielensä sekoittaa uskonnolliset ja ideologiset kuviot. Hakaniemen verisen yhteenoton jälkeen hän hurjistuneena vallankumouksen papittarena potkii kuolleita kansalaiskaartilaisia.

Tässäkään teoksessa ei löydetä positiivista yhteiskunnallista ratkaisua. Sovitus tuntuisi pikemminkin löytyvän kristillisen — tai ehkä tolstoilaisen — lähimmäisenrakkauden käytännöllisestä toteuttamisesta. Leino ei tässä

vaiheessa näytä uskovan nuorsuomalaiseenkaan ratkaisuun mutta ei myöskään osoittele yksityisiä syyllisiä.

Kansalaissota

Kun sitten Suomen itsenäisyyttä koskeva välienselvittely tapahtui vuonna 1918, Leinon kannanottoja määräsi ensisijaisesti vanha perustuslaillinen suhtautuminen venäläisiin ja toisaalta kielteinen käsitys sosialidemokratien menettelytavoista.

Kuten routavuosien valtiolliset tapahtumat niin myös kansalaissota oli sellainen, mikä vaati välittömästi Leinoa persoonalliseen tilitykseen ja kannanottoon. Kokemus purkautuu hänen käyttämiään kaikkia kirjallisia kanavia myöten: runoissa, romaaneissa, sanomalehtikirjoituksissa.

Periaatteessa Leino vastusti kaikkea aseellista toimintaa. Myös yhteiskuntauudistusten piti hänen mukaansa tapahtua lakien ja reformien kautta. Perustuslaillinen passiivinen vastarinta vain vaikeasti hyväksyi aktiivisen aseellisen toiminnan, vaikka Leino olikin vilpittömästi sitä mieltä, että Suomen itsenäisyys voitiin toteuttaa vain taistelemalla punaista rintamaa vastaan.

On tyypillistä Leinolle, että sotatilanteen päätyttyä hän oli ensimmäisenä puhumassa sovun ja mahdollisimman pitkälle menevän anteeksiannon ja armahduksen puolesta. Tuossakin tilanteessa hän korosti nuorsuomalaista periaatetta eri kansanryhmien yhteisyyden voimasta.

Kaiken kaikkiaan kansalaissota oli Leinolle raskas pettymys. Hänen kiinnostuksensa yhteiskunnalliseen ja valtiolliseen elämään sammui. Hän tunsi yhä voimakkaammin viihtymättömyytensä ajassa ja kulttuurikriittiset, suorastaan apokalyptiset tunnelmat tulevat keskeisiksi. Maailmankatsomuksellinen pohdiskelu intensiivistyy.

Vaikka Eino Leino suhtautumisessaan eri ilmiöihin oli liikkuva ja korostuneesti kaikkia dogmaattisuutta vastustava, hänen tuotannossaan on tiettyjä pysyviä peruslinjoja. Eräs niistä on juuri varhain omaksuttu nuorsuomalaisuus, joka valtiollisella tasolla merkitsi Suomeksikeistä näkökulmaa. Suhteessa kulttuurielämään kestävää hänen näkemyksessään oli yleinen ennakkoluulottomuus. Pysähtyneisyys ja kaavoittuneisuus on torjuttava jatkuvalla itsekritiikillä. □

HISTORiantutkimuksen objektiivisuudesta

Aulis Aarnio

Mitä tiedämme menneistä ajoista?

Yritän johdattaa lukijan käsillä olevaan aihepiiriin lähtien erittäin yksinkertaisesta ja arkisesta esimerkistä.

Herättyämme aamulla toteamme, että ilmassa on lumihualeita. Olemme todenneet erään tosiasian ja näköhavaintomme oikeuttaa meidät väittämään, että käsityksemme säästä on *totta*. Jos silmämme pettävät meidät, olemme erehtyneet erään ulkoisen tosiasian suhteen.

Mieleemme tekee myös varmistua siitä millaisen takin panemme ulos mennessämme päällemme. Sitä varten katsomme lämpömittaria ja panemme merkille, että se näyttää -2°C . Tuo laite osoittaa lukeman, joka vastaa tiettyä sovinnasta käsitteistöä, tässä tapauksessa lämpötilaa koskevaa teoriaa.

Esimerkkini olivat, niin kuin lupasin, sangen arkipäiväisen tuntuksia. Aina ei tilanne ole kuitenkaan näin selväpiirteinen. Ajatelkaamme kahta henkilöä, jotka kiistelevät siitä, vallitseeko jossakin valtiossa demokratia vai ei. Toinen on sitä mieltä, että näin on asian laita, toinen kiistää tämän käsityksen. Kuitenkin molemmat ovat tietoisia, niin voimme olettaa, kaikista tuon maan oloja valaisevista tosiasioista. Miksi heidän käsityksensä kuitenkin eroavat? Eräs luontevan tuntuinen selitys on siinä, että asianomaisilla on käytössään eri sisältöiset käsitykset maailmasta, niin sanoakseni eri teoriat siitä, miten yhteiskunnallinen todellisuus tulisi jäsentää. Koska teoriat ovat erilaiset, henkilöemme näkevät tilanteen puheena olevassa valtiossa eri tavoin.

Jos kysymys on luontoa koskevista teorioista, näyttää järkevältä uskoa, että lisäämällä riittävästi tietoa, hankkimalla yhä uusia havaintoja maailmasta, eriävät käsitykset, eri teoriat voidaan lopulta yhdentää. Ideaalisessa tilanteessa on vain yksi ja vain yksi oikea todellisuutta kuvaava käsitys. Eri asia on, että raadollisina olentoina emme tuota ideaalia koskaan tavoita, vaan tietomme todellisuudesta on — niin monet sanovat — aina enintään likimääräinen totuus.

Yhteiskunta ei kuitenkaan ole täsmälleen luonnon kaltainen tarkastelun kohde. Yhteiskunnassa vaikuttaa myös asioita, jotka ovat luonnossa tuntemattomia: arvoja, normeja, tapasääntöjä ja tottumuksia. Ja mikä tärkeintä, yhteiskuntaa koskeviin käsityksiimme näyttää vääjäämättä kietoutuvan myös arvostuksia. Pidämme jotakin asiaa kerta kaikkiaan hyvänä ja toista huonona, jotakin edistämisen arvoisena toista taas torjuttavana. Tällaiset käsitykset, joiden luonteesta on aikojen saatossa oltu montaa mieltä, on useimmiten tulkittu jossakin tärkeässä mielessä suhteelliseksi, relatiiviseksi. Käsityksemme oikeasta ja väärästä, hyvästä ja huonosta yhteiskunnallisesta järjestyksestä vaihtelee ajan mukana ja on erilainen maapallon eri kansoilla.

Tästä on tärkeä seuraamus yhteiskuntaa koskeviin käsityksiimme ja teorioihimme. Ne eivät heijasta todellisuutta samalla tavalla kuin luontoa koskevat teoriat. Niissä näyttää olevan mukana aina myös arvostuksia ja normeja. Joku sanoisi, että yhteiskuntaa koskeviin teorioihimme kietoutuu myös ideologisia aineksia. Sanalla sanoen, yhteiskunnallinen teoria ei ole samassa mielessä kuin luontoa koskeva teoria sellaisenaan totta.

Tämä voi vaikuttaa kovin lohduttomalta: eikö ole mitään sellaista lujaa perustaa, johon kerta kaikkiaan voidaan lukita yhteiskuntaa koskevat käsityksemme niin, että joskus kävisi mahdolliseksi sanoa: tämä on oikea yhteiskunnallinen käsitys, tämä teoria on totta. Pelkään pahoin, että tämä on, ei ainoastaan epärealistinen ideaali vaan jotakin paljon radikaalimpaa. Yhteiskuntaa koskevia teorioita on aina periaatteessa enemmän kuin yksi.

Mutta jos tämä pitää paikkansa tämän hetken yhteiskunnan tutkimuksesta näyttäisi se koskevan myös historiallista tarkastelua.

Joka tapauksessa tämäntapaiset periaatteelliset ajatuksenkehittelyt, joista edellä sanottu on antanut vain pinnallisen, ehkäpä osin yleistajuisuudessaan vääristelevänkin kuvan, pakottavat asettamaan ongelman: onko historian tutkimuksessa jotakin objektiivista. Voimmeko sanan vahvassa mielessä sanoa, että tiedämme jotakin menneistä ajoista? Ja entä, jos emme voi näin sanoa. Miten voisimme pelastaa objektiivisuudelle niin paljon historian tutkimuksesta kuin mahdollista? □

Heikki Ylikangas

Objektiivisuuden ongelma Suomessa

Kysymys historian tutkimuksen objektiivisuudesta on yhtä vanha kuin historiankirjoitus itse. Aivan viime aikoina se on saanut poikkeuksellisen suurta huomiota osakseen lähinnä siksi, että useat uudet koulukunnat ovat marssineet tutkimuksen kentälle. Tar kastelen seuraavassa objektiivisuuden ongelmaa lähtien liikkeelle Suomessa vallitsevan tilanteen pohjalta ja rajoittuen pelkästään ei-marxilaiseen traditioon.

Varsin yleisen käsityksen mukaan historian tutkimuksen ei tule vain tähdätä objektiivisuuteen — siis puolueettomaan, subjektiivisuudesta vapaaseen totuudenmukaiseen tulokseen — vaan pidetään myös mahdollisena, että yksityinen tutkijakin voi tuon tavoitteen saavuttaa. Hänen katsotaan kykenevän siihen tieteellistä metodologiaa soveltaen. Tästä syystä objektiivisuus usein rinnastetaankin yleiseen tieteellisyteen ja puhutaan tieteellisyysobjektiivisesta tutkimuksesta. Näitä metodisia keinoja objektiivisuuden saavuttamiseksi on lähinnä kolme. Ensimmäinen ja tärkein niistä on lähteen, eritoten kirjoitetun lähteen auktoriteetti. Tutkimuksen on perustuttava kirjallisiin lähteisiin, joista totuus tai sanokaamme objektiivinen informaatio uskotaan voitavan ammentaa. Totuus ei kuitenkaan irtoa lähteistä itsestään. Sen irrottamiseen tarvitaan tiettyä menetelmää, ns. lähdekritiikkiä. Lähdekritiikin avulla kirjallisesta informaatiosta karsitaan erilleen subjektiiviset piirteet. Otetaan huomioon, onko lähteen laatija voinut tai halunnut puhua totta jne. Se mitä tämän karsinnan jälkeen jää jäljelle, on historiallinen fakta eli tosiasia. Kolmannen keinon muodostaa faktojen yhdistely osiksi selaista ajatuksellista kokonaisuutta, joka selittää niin faktojen synnyn kuin niiden sisälönkin. Tätä yhdistelyä kutsutaan tavallimmin menneisyyden ajatukselliseksi rekonstruoinniksi. Kun menneisyyden rekonstruointi on suoritettu siten, että se kattaa kaikki tutkittavaan asiaan liittyvät säilyneet faktat tekemättä niille väkivaltaa tai tuottamatta ristiriitaa niiden välille, on tulos objektiivinen eli puolueeton ja totuudenmukai-

nen. Tällöin on näet jokainen fakta tullut asetetuksi sille ainoalle oikealle paikalle ja sitä menneisyyden prosessia, joka on nuo faktat ja niiden sisällön tuottanut. Koska menneisyys itsessään ei voi olla ristiriitainen, on faktoille annettu riidaton selitys objektiivinen.

Mutta voidaanko tällainen menettely moitteita toteuttaa ja viedä käytännön tutkimustyössä läpi. Vastaus on myöntävä. Tämä kaikki on tehtävissä ja sitä paitsi tehty monta kertaa. Ongelmalliseksi on muodostunut vain yksi seikka. Objektiivisuuden ideaalin saavuttaminen edellyttäisi, että eri tutkijat päätyisivät samasta temasta samoilla lähteillä samaan tulokseen. Tämä ehto ei täyty. Todellisuudessa tulos on yksilöllisesti vaihteleva. Samaa tutkimustehtävään, samoin lähtein toteutettuna ei saadakaan samaa ratkaisua, jos ja kun tutkija vaihtuu.

Oikeushistoriallisen kouluesimerkin tulkin-tojen vaihtelevuudesta tarjoaa kysymys roomalaisen oikeuden reseptiosta eli käyttöön otosta Ruotsissa uuden ajan alussa. Tutkijoiden kesken esiintyy huomattavaa erimielisyyttä jo siitä, onko reseptiota pidettävä määrällisesti merkittävänä vaiko ei. Resepti-ion syistä on käsityskantojen vaihtelevuus vielä suurempi. Erään tulkinnan mukaan roomalainen oikeus nautti suunnatonta auktoriteettia kehittyneisyytensä vuoksi. Tuo auktoriteetti sai ajan ihmiset ottamaan sen säännöksiä käyttöön heti, kun he tulivat tekemisiin roomalaisen oikeuden kanssa ja saatoivat siihen perehtyä. Toisen selityksen mukaan roomalaisen oikeuden auktoriteettia korostivat ja sitä reseptoivat ennen muuta ylhäisaateli ja porvariston privilegioiduin osa eli ne yhteiskuntaryhmit, jotka tuossa vaiheessa parhaiten pystyivät vaikuttamaan lainsäädäntöön ja sen myös tekivät. Ensiksi mainitussa tapauksessa on siis viimeisenä selityspenusteena aatteen tai opin ensisijaisuus, jälkimmäisessä tapauksessa taas yhteiskuntaryhmien intressit ja voima sekä niihin vaikuttavat tekijät.

Nuijasota

Toisen ja edellistä monipuolisemman esimerkin tulosten vaihtelevuudesta tarjoaa nuijasota. Sen eri osapuolten toimia on tulkittu sekä monasti että todella monella tapaa. Talonpoikien nousu on selitetty pro-

testiksi aateliston sortoa ja mielivaltaa vastaan, mutta se on nähty myös takamaaseutujen henkisesti kehittymättömien talonpoikien primitiivireaktiona, jonka sotaväsymys ja herttua Kaarlen kiihotus saivat aikaan. Aatelisten edesottamuksissa on taas havaittu milloin pelkkää saalistushalua, milloin rajatonta kuningasmielisyyttä ja milloin pyyteetöntä Suomen kansallisten etujen ajamista maan kaikkien asujainten parhaaksi. Herttua Kaarle on leimattu häikäilemättömäksi vallantavoittelijaksi, perustuslaillisuuden esitaistelijaksi, valtakunnan yhtenäisyyden palauttajaksi ja Ruotsin suurvallanajan perustan laskijaksi. Rahvasta hänen on sanottu kiihottaneen ja käyttäneen välikappaleenaan, mutta myös suojelleen ja puolustaneen. Uskontokysymyksen on vuoroin todettu vaikuttaneen suuria, vuoroin taas näytelleen mitätöntä osaa. Suomalaisten tutkijain nuijasodan aikoihin projisoima suomalainen nationalismi on ruotsalaisten tutkijain taholta jyrkästi kiistetty. Yksille nuijasota on puhtaasti suomalainen ilmiö, toiset tulkitsevat sen osaksi yleiseurooppalaista kehitystä. Jotkut tyrkyttävät kapinalle useita syitä, toiset korostavat esimerkiksi säätyvastakohtaisuuden keskeisyyttä. Ylipäätään erot eri tulkintojen välillä ovat niin suuret, että toiselle täysin keskeinen näkökohta on toiselle merkityksetön tai jopa puuttuu hänen tulkinnastaan tyystin.

Tässä tilanteessa on joko todettava, että mikä tulos tahansa voi olla objektiivinen, tai sitten ryhdyttävä pohtimaan, mistä tulkintojen vaihtelevuus yhden ja saman teeman kohdalla saattaisi johtua. Valitsen jälkimmäisen vaihtoehdon.

Ensimmäiseksi tulee mieleen, että erot selittyvät erilaisesta lähdepohjasta tai ainakin erilaisesta metodista. On kyllä totta, että tutkimuksen edetessä lähdemateriaali karttuu, mutta silti kumpikaan mainituista näkökohdista ei riitä selittämään todettuja vaihteluita. Samatkin faktatiedot saatetaan tulkita eri tavoin ja sitä paitsi esimerkiksi nuijasodan kohdalla kaikki edellä mainitut poikkeavuudet kasvavat pääosin yhtenäisen lähdemateriaalin perustalta lähtien. Myöskään metodin osalta ei voi havaita oleellisia eroja. Yhtä toivotonta on hakea selitystä tutkijain tietoisesta tendenssimäisyydestä, sillä kaikki he ilmaisevat joko suoraan tai välillisesti pyrkivänsä pelkkään totuuteen ja

vain siihen. Jotkut jopa katsovat tämän tavoitteensa saavuttaneensakin.

Näin ollen on vaikeahko päätyä muuhun käsitykseen kuin siihen, että oppi lähteestä totuuden auktoriteettina ei käytännössä kes-täkään. Jostakin lähteiden ulkopuolelta on oltava peräisin sen informaation, jota käytetään tulkinnassa lähdeinformaation lisänä ja apuna. Tuo ulkopuolinen informaation luovuttaja ei taas voine olla kukaan toinen kuin tutkija itse. Hänen elämys- ja kokemusmaailmastaan ammentuu tulkintaan aineistoa, joka on subjektiivista, ei objektiivista. Tuon lisäinformaation merkitys näyttää olevan varsin ratkaisevaa laatua.

Eri tutkijat, erilaiset käsitykset

Tällä kohdin on syytä huomauttaa eräästä olennaisesta seikasta. Kaksi tutkijaa ei yleensä ole eri mieltä vain yhdestä historian ongelmasta. Tavallisesti heidän käsityksensä eroavat samalla tavoin muidenkin ongelmien kohdalla eli toisin sanoen heidän tutkimuslinjansa on erilainen. Se joka selittää roomalaisen oikeuden reseption opillisten tekijöiden ensisijaisuudesta käsin, selittää yleensä menneisyyden ilmiöt samasta perusteesta lähtien, ja se joka näkee nuijasodassa eri yhteiskuntaryhmien taistelua eduistaan, on taipuvainen näkemään saman voiman vaikutusta myös muiden ilmiöiden takana. Psykologisen tai nationalistisen selityksiperusteen laita on samoin. Kysymys on siis yleisestä asennoitumisesta menneisyyteen eli ns. koulukunta-ajattelusta. Koulukunta muodostaa ensimmäisen niistä tasoista, jotka sijoittuvat tutkijan ja lähteen välille ja joka tuo lisäinformaatiota tulkinnan rakentelun aineksiksi.

Koulukuntien vaikutus

Koulukunta ei anna tutkijalle vain kysymyksenasettelua, jonka pohjalta hän ammentaa informaatiota lähteistä. Se antaa myös yleisselityksen sille, mikä historiallisessa tapahtumisessa on keskeistä eli mikä viime kädessä aiheuttaa historiallisen muutoksen. On huomattava, että tuo yleisyys ulottuu tutkijan omaan aikaan saakka. Koulukunta ei välitä vain, mikä menneisyydessä on ollut liikkeelle paneva voima, vaan se määrittelee saman tekijän keskeiseksi myös nykyisyydessä. Tällä tavoin koulukunta koskettaa tärkeäl-

lä tavalla eri yhteiskuntaryhmäin etua, ideologiaa ja tavoitteita, sillä myös eri ryhmillä ovat omat käsityksensä siitä, mikä yhteiskunnallisessa tapahtumisessa on ensisijaista, mikä taas sekundääristä. Tietyt koulukunta siis joko tukee tiettyä ryhmäintressiä tai horjuttaa sitä. Luonnollista näin ollen on, että yhteiskuntaryhmät suosivat niitä koulukuntia, jotka niitä itseään hyödyttävät, ja vastavasti torjuvat niitä, jotka toimivat niiden etua vastaan.

Tähän asiointilaan mielestäni liittyy kaksi tärkeää seikkaa. Ensinnäkään tutkija ei suinkaan sattumanvaraisesti lukeudu jonkin koulukunnan kannattajaksi. Ei ole vielä elänyt tutkijaa, joka edustaisi tutkimuksissaan toista historianfilosofiaa ja jokapäiväisessä käytännön toiminnassaan toista. Tutkijan koulukunta-ajattelu ja hänen yleinen yhteiskunnallinen näkemyksensä eivät ole eivätkä voi olla ristiriidassa keskenään. Toisekseen tietyn koulukunnan elintila ja vaikutusvalta ovat suoraan verrannollisia sen tai niiden ryhmien asemaan yhteiskunnallisessa voimakentässä, joiden intressiä se tukee ja jotka siten tukevat sitä. Tämä yksinkertainen säännönmukaisuus tulee varsin selkeästi näkyville myös Suomen historiankirjoituksen historiassa. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa oli sijaa useammille ja lisäksi keskenään poikkeavammille koulukunnille kuin oli laita 1920- ja 1930-luvulla. Sotien välisenä aikana kansallis-idealinen koulukunta kohosi siinä määrin hallitsevaan asemaan, että koko käsitys koulukuntien moninaisuudesta hämärtyi ja tuo vallitseva suunta koettiin laajalti identtiseksi itsensä historian tutkimuksen kanssa. Käsitys, jonka mukaan historian tutkimus koostuu ja voi koostua vain koulukunnista, oli ajalle kohtalaisen vieras. Tuosta ajattelutavasta on vieläkin joitakin rippeitä jäljellä.

Päädyn siis siihen, että historialliseen tulkintaan tulee aina mukaan subjektiivista ainesta ja että aines on peräisin siitä koulukunnasta, johon tutkija sitoutuu. Toisekseen koulukunnan asema on riippuvainen sitä tukevan yhteiskunnallisen ryhmittymän asemasta. Objektiivisuuden ongelma ei kuitenkaan ole vielä tällä ratkaistu. Voidaan ja pitääkin kysyä, onko objektiivisuuden edistäminen tällaisen asiointilan vallitessa sen enempiä viisasta kuin mahdollistakaan.

Objektiivisuuteen on pyrittävä

Minusta tavoitteesta, jonka mukaan tutkimuksen on tähdättävä objektiivisuuteen, ei voida luopua olkoonkin, että siihen pääseminen on yksityiselle tutkijalle mahdotonta. Jos siitä luovuttaisiin, kaadettaisiin raja-aidat tieteen ja propagandan väliltä, mikä taas riittäisi pohjan ylipäättään rationaaliselta suhtautumiselta menneisyyteen. Mitä taas tulee mahdollisuuksiin edistää objektiivisuutta, saattaa olla, että edellytykset aivan yleisellä tasolla eivät ole siihen erityisen hyvät. Mutta jos asiaa arvioidaan nimenomaan Suomen tilanteesta ja tämän päivän näkymistä lähtien, ongelma saa toisen vastauksen. Nähdäkseni objektiivisuutta voidaan edistää useammalla tavalla. Tosin edellytyksenä tälle toiminnalle on se, että tutkijat itse yhdistyvät ainakin tässä tärkeässä kysymyksessä omaksi ryhmäkseen ja ryhtyvät toimenpiteisiin tavoitteen saavuttamiseksi. Jos tämä saattaa tapahtua, kyetään objektiivisuutta lisäämään ainakin seuraavilla keinoilla:

Ensinnäkin olisi aiheellista jo tutkijakoulutuksesta alkaen lähteä siitä, että koulukuntia on useita eli että niiden moninaisuus on tosiasia. Toisekseen tutkijain olisi tietysti hyödyllistä pyrkiä mahdollisimman tarkoin sekä harkitsemaan oma koulukunta-valintansa että tiedostamaan kuulumisensa johonkin sellaiseen. Milläpä muulla tavoin tutkija saisi itselleen edes edellytykset kontrolloida oman tulkintansa hahmottumista. Lähteen auktoriteetin vajavaisuus totuuden ainoana lähteenä olisi syytä myöntää tinkimättä silti lähdevaraisuuden periaatteesta. Tällaisia keinoja on epäilemättä muitakin, mutta otaksun silti, että niiden avulla ei tutkimus paljoakaan muutu siitä, mitä se jo pitkään on ollut. Yksityinen tutkija ei yksinkertaisesti pysty määrättömiin ylittämään toimintansa subjektiivisia rajoittimia.

Koulukuntien vapaa kilpailu

Tärkein objektiivisuutta lisäävä keino on mielestäni kokonaan toisenlaatuinen. Se koskee tutkimuksen koko kenttää, ei yksityisiä tutkimuksia ja tutkijoita. Mikäli objektiivisuutta aiotaan tehokkaasti edistää, on toimitava siten, että erilaisilla koulukunnilla on mahdollisimman runsaasti elintilaa ja vaikutusvaltaa. Asia on ilmaistavissa niin, että mitä

Mika Hokkinen

”Historia ilman filosofiaa on sokeaa . . .”

Olin läsnä Kriittisen korkeakoulun ”Tiede ja arvot” -sarjan tilaisuudessa, jossa otsikkona oli ”Tieteen objektiivisuus”. Mielenkiintoista oli havaita, että tämän yleisenkin otsikon alla tarkastelu pääosin kohdistui nimenomaan historiatieteen mahdollisuuksiin saavuttaa objektiivisiksi luonnehdittavia tutkimustuloksia. Mistä historiatieteen keskeisyys objektiivisuuskysymyksen yhteydessä sitten mahtaa johtua? Se on käsittääkseni tekemisissä ainakin seuraavien kahden näkökohdan kanssa: ensinnäkin, toisin kuin luonnontieteisiin, liittyvät arvokysymykset tutkimusta vaikeuttavina tekijöinä ymmärrettävästi juuri ihmistieteisiin. Toiseksi, ihmistieteitten alueella historiantutkimus eroaa esim. ns. systemaattisista yhteiskuntatieteistä siinä, että kun viimeksi mainitut antavat ymmärtää olevansa vasta ”tulemisensa tilassa”, historiantutkimus on ainakin pitkät ajanjaksot katsonut saavuttaneensa ”tieteen varman kulun”.

Juuri tämä historiantutkimuksen esittämä tieteellisyyden vaatimus on se lähtökohta, joka tekee objektiivisuuskysymyksestä niin keskeisen ongelman. Ollakseen tiedettä historian tutkimuksen täytyisi pystyä tuottamaan objektiivisia tutkimustuloksia. Objektiivisuuden käsitteeseen liittyy taas ainakin jonkinkaltainen lopullisen totuuden leima. Historian tutkimustulokset eivät kuitenkaan yleisen käsityksen

mukaan täytä tällaista lopullisuuden vaatimusta, vaan ”jokainen sukupolvi kirjoittaa historiansa uudelleen”.

Voidaan tietysti todeta, ettei siinä ole mitään ainutlaatuista, että historiantutkimus joutuu tarkistamaan käsityksiään. Näin kai tapahtuu kaikissa tieteissä. Ero on kuitenkin siinä, että historiantutkimus ei tunnu tuottavan samassa mielessä kasautuvaa tietoa kuin esim. luonnontieteet. Kun uudet tulokset luonnontieteissä ovat ikäänkuin edellisten päällä, vaikuttavat historiantutkimuksen uudet tulokset edustavan pikemminkin uusia rinnakkaisia näkökulmia ja tuntuvat näin paljon relatiivisemmilta.

Tämä rinnakkaisten näkökulmien olemassaolo on nyt se ydinkysymys, jonka ympärillä yritän seuraavassa hahmotella tiettyä käsitystä siitä, mitä objektiivisuuden tulisi merkitä historiantutkimuksen kannalta. Nojaan tällöin ennen kaikkea Edinburghin yliopiston logiikan ja metafysiikan professori *W. H. Walshin* esitykseen, joka löytyy hänen kirjastaan *”An Introduction to Philosophy of History”*.

Objektiivisuuden esteet

Walshin mukaan objektiivisuuden tiellä historiantutkimuksessa olevat esteet voidaan ryh-

Ylikangas . . .

koulukuntia köyhempi kenttä on, sen epäobjektiivisempaa on tutkimus, ja mitä enemmän koulukuntia esiintyy, sen objektiivisempänä säilyy tutkimuksen kokonaisprofiili. Pitäkööt koulukunnat vapaan kilpailun valitessa huolen toistensa objektiivisuuden varjoimisesta. Kiistelläkööt keskenään ja kritikoikoot toinen toistaan. Mielestäni tutkijain olisi oman etunsa nimessä yritettävä saada tälle periaatteelle mahdollisimman laaja legitimaatio ja otaksun, etteivät edellytykset tähän ole aivan olemattomat. Esimerkiksi am-

matilliset julkaisut ovat tutkijain itsensä määräysvallassa. On vain pidettävä huoli siitä, että niitä toimitetaan mahdollisimman liberaalin ja mahdollisimman tasapuolisen toimituspolitiikan mukaan. Ammatillisista julkaisuista ei saa tehdä yhden koulukunnan äänitorvia.

Ylipäättään tutkimuksen objektiivisuus ei ole ensi kädessä metodinen kysymys. Se ei ratkea myöskään vetoamalla yksityiseen tutkijaan. Objektiivisuuden edistämisen on tapahduttava ennen muuta tutkimuspoliittisin keinoin. □

mitellä neljään kategoriaan.

Ensinnäkin objektiivisuuden voi vaarantaa puhtaasti henkilökohtaisista anti- ja sympatioista johtuva vääristymä. Tällainen vääristymä on asian luonteesta johtuen uhkaamassa lähinnä oman ajan historiaa. Tämä subjektiivisuuden kategoria ei luonnollisesti ole teoreettisesti erityisen mielenkiintoinen. Walshin käsityksen mukaan meidän täytyykin voida uskoa, jos kerran uskomme rationaalisen tieteen mahdollisuuteen, että ainakin periaatteessa ja koskien tieteenhaaraa kokonaisuutena, tämänkaltaiset ennakoasenteet voidaan ylittää kunhan ne vain tiedostetaan.

Osittain sama teoreettinen mielenkiinnottomuus koskee vielä myös toista Walshin erittelemää subjektiivista vääristymää aiheuttavaa ennakkoluulojen ryhmittymää. Kysymys on nimittäin niistä kokonaisten ryhmien ennakkoluuloista, jotka tutkija jakaa jonkin tällaisen ryhmän, kuten esim. uskonto- tai kansakunnan tai yhteiskuntaluokan jäsenenä. Näihin ennakkoluuloihin liittyy vain se suurempi vaikeus, että niitten havaitseminen on vertailuaineiston puutteessa vaikeampaa. Tämä on luonnollisesti kuitenkin vain käytännöllinen vaikeus ja Walsh katsookin, että rationaalisuuden nimissä toimivan tutkijan täytyy periaatteessa kyetä ylittämään nämä ongelmat ja että lääke on taaskin näitten ennakkoluulojen tiedostamisessa.

Nämä rationaalisuuteen perustuvat ratkaisuehdotukset sisältävät kuitenkin ehkä jo kiistanalaisen määrän uskoa rationaalisuuteen. Walsh huomauttaakin, että tuskin voimme sen enempää Marxin kuin Freudinkaan jälkeen — Marx ja Freudhan opettivat kumpikin omalla tavallaan etsimään pinnalta rationaalisilta vaikuttavien syiden takaa muita motiiveja — palata sellaiseen naiviin rationaalisuuskoon, kuin mihin esim. valistuksen aika uskoi. Toisaalta eivät kuitenkaan marxilaiset sen paremmin kuin freudilaisetkaan voi vaatia ketään uskomaan rationaalisena väitettä, että rationaalisuus on mahdotonta.

Tulkinnan välttämättömyys

Teoreettisesti edellisiä objektiivisuuden esittä, jollei niissä sitten ollut kätkeyssä muodossa itse asiassa kysymys samasta ongelmasta, merkittävämpi probleema on sitten se, ettei historian tutkimus voi tulla toimeen ilman jotakin historiallisen tulkinnan teoriaa.

Jos historioitsija yleensä yrittää saada mielekäästä järjestystä faktoihinsa, hänen on välttämättä tulkittava ne joidenkin periaatteiden, jotka koskevat syy-yhteyksiä historiallisessa tapahtumisessa, mukaan. Ongelma seuraa nyt siitä, ettei tällaisista historiallisen tulkinnan teorioista ole päästy mihinkään merkittävään yksimielisyyteen. Toiset näkevät esim. taloudelliset tekijät viime kädessä ratkaiseviksi historiaa liikuttaviksi voimiksi, kun taas toisten mukaan tilanne on vähintäänkin paljon monimutkaisempi.

Näitten erilaisten tulkintamallien nojalla syntyvät historiaa koskevat esitykset ovat erilaisia, mutta näitä erilaisia tulkintamalleja ei voida enää pyrkiä poistamaan tiedostamalla ne, sillä johonkin tulkintamalliin historioitsijan on pakko nojata, jos hän aikoo luoda mielekkään ja yhtenäisen esityksen. Tästä huolimatta on Walshin ratkaisuehdotuksena tähän ongelmaan jälleen mahdollisimman huolellinen näitä tulkintamalleja koskeva tiedostaminen. Sen seurauksena tulemme nimittäin hänen käsityksensä mukaan huomaamaan, että viime kädessä erilaisten tulkintamallien väliset ristiriidat palautuvat perustavampaa laatua oleviin filosofisiin ristiriitoihin.

Erilaiset filosofiset näkemykset

Neljäs kategoria, johon objektiivisuusongelma nyt sitten tiivistyykin, on tämä kysymys keskenään yhteensovittamattomista filosofisista näkemyksistä. Näissä filosofisissa näkemyksissä on siis kysymys ihmistä ja hänen paikkaansa maailmassa koskevista perusarvoista. Walsh ei halua sulkea pois sitä mahdollisuutta, että näissä kysymyksissä voitaisiin päästä ratkaisuun, mutta ilmeinen tosiasia on, ettei näin ole vielä käynyt. Niin kauan kuin tilanne on tämä, joudutaan historiantutkimuksen objektiivisuusohjeena pitämään sitä, että tutkimus pyrkii eksplikoimaan mahdollisimman huolella ne filosofiset lähtökohdat, joihin viime sijassa nojataan. Tällöin tutkimuksen objektiivisuuden ongelma siirtyy ikään kuin toiselle tasolle, jolla voidaan intersubjektiivisesti kontrolloida tutkimustuloksia suhteessa näihin tiettyssä mielessä annettuihin lähtökohtiin.

Tämän perspektiivisyyden tunnustava, ja siis vaateen ainoastaan eräänlaisesta näkökulmatiedosta esittävä ratkaisu ei kuitenkaan voi vielä sellaisenaan olla tyydyttävä. Tämä

johtuu mielestäni siitä, että historiallisen tutkimuksen ja filosofisten lähtökohtien suhde ei voi olla vain yhdensuuntainen.

Historiantutkimus ei voi jäädä vain ikään kuin korollariseen, ts. seurauslause-, suhteeseen filosofisiin lähtökohtiinsa nähden. Tosin Walsh kiinnittää asiaan vähemmän huomiota, mutta hänellä on löydettävissä tärkeä viittaus siihen, että luonnollisesti se, miten hedelmälliseksi lähtökohdiksi empiiriselle tutkimukselle eri kilpailevat filosofiset näkemykset muodostuvat, on merkityksellistä arvioitaessa itse näitä lähtökohtia.

Filosofian ja historian suhde

Tämä on nähdäkseni se tärkeä kohta, jonka avulla voidaan ymmärtää Kantin terävä formulointi "historia ilman filosofiaa on sokeaa, filosofia ilman historiaa tyhjää". Miten on sitten mahdollista, että historiantutkimus voi olla itsenäisesti merkityksellistä, kun edellä on argumentoitu, että historiallisen tulokinnan kilpailevat teoriat kuitenkin viime kädessä palautuvat taustalla esiintyviin filosofisiin teorioihin? Tätä on syytä nyt tarkastella hieman lähemmin. Vaikka edellä todettiin, että historiantutkimus ei ole edes mahdollista ilman nojautumista, tietoista tai tiedostamatonta, joihinkin kiistanalaisena oleviin tulkintamalleihin, niin tämä ei silti edellyttänyt sitä, ettei historioitsijoilla olisi näiden kiistanalaisten periaatteiden lisäksi käytettävissä joitakin kiistattomia periaatteita. Sen sijaan edellä haluttiin väittää siis, ettei näitä kiistattomia periaatteita ole tarpeeksi, jotta tutkimus voisi rakentua pelkästään niiden varaan.

Eräs tällainen yleisesti hyväksytty vaatimus on esimerkiksi että historiallisessa tutkimuksessa on pyrittävä huomioimaan, jos se käy-

tännössä on mahdollista, kaikki kiinnostuksen kohteena olevasta asiasta kertovat lähdetiedot, ja että todistusaineistoon, joka tutkimuksessa on otettu huomioon, ei saa jäädä selittämättömiltä näyttäviä ristiriitoja. Tämä periaate on luonnollinen seuraus siitä perusolettamuksesta, ettei todellisuus voi olla itsensä kanssa ristiriidassa. Nyt tämän vaatimuksen nojalla voidaan yrittää arvioida filosofisten lähtökohtien kantavuutta sen avulla, kuinka laajaan ja johdonmukaiseen historiallisten todisteiden huomioimiseen se antaa mahdollisuudet.

Tietysti voitaisiin huomauttaa, että vaatimus mahdollisimman laajasta lähdeaineistosta ja sen täydellisestä sopusointuun saattamisesta on laajasta yleisestä hyväksymisestään huolimatta silti aina joskus kiistetty. Esim. tietyissä diktatoorisissa olosuhteissa on esiintynyt historiankirjoitusta, jossa tarkoituksellisesti on jätetty osa lähdeaineistoa huomiotta. Nyt voidaan kuitenkin todeta, että tällöin on ollut kyse vain näennäishistoriasta, jota sittemmin on yleisesti halveksittu propaganda ja jonka filosofiset lähtökohdat juuri mm. tällä tavoin, että lähdeaineistolle on täytynyt tehdä väkivaltaa, ovat osoittautuneet heikoiksi.

Edellä sanotun perusteella voitaisiin kysymys historiantutkimuksen objektiivisuudesta nähdä pikemminkin eräänlaisena prosessuaalisena kuin valmiina tilana. Sen edellytyksiin kuuluu mahdollisimman eksplisiittinen näkökulmansa tiedostaminen, ja täten sen kunakin hetkisen perspektiivisyyden tunnustaminen. Tämä ei kuitenkaan riitä, vaan siltä vaaditaan lisäksi kriittistä suhtautumista myös itse tähän näkökulmaan, mikä lieneekin oikeastaan kaiken empiirisen, ei-soveltavan, tieteen mielekkyyden perusta. Näin historiantutkimuksen objektiivisuuden voidaan sanoa olevan sen kyvyssä pyrkiä objektiivisuuteen. □

PEHMEÄN TEKNOLOGIAN SYMPOSIUMIN ESITELMÄT

voidaan tilata suoraan Pehmeän teknologian seuralta c/o Kehitysmäainstituutti, Luotsinkatu 4 00160 Helsinki 16. Hinta 10 mk + postik. postisiirtoliti 1765 00-1.

KK-Turun ohjelma syyskaudella 1978

Syksyn tilaisuudet järjestetään iltaisin klo 18—20 Turun yliopistolla, sali XXII, mikäli toisin ei mainita

Yleisteema: IHMISEN EHDOT

Syksy 78: Ihminen ja luonto (järjestetään yhteistyössä Lounais-Suomen luonnonsuojelupiirin kanssa)

Kevät 78: Ihminen ja ihminen

Ti 26. 9. MMK Markku Haukioja ja prof. Pentti Malaska:
PEHMEÄ TEKNOLOGIA

Ti 3. 10. Tri Onni Koistinen, DI Aaro Alestalo ja maist. Raija Uski
(Työtehoseura):
YHDYSKUNTA JA JÄTEONGELMA

Ti 10. 10. Alustus: ins. Philip Hilden (Energiapolitiittinen yhdistys)
paneeli: (poliittisten puolueiden ja teollisuuden edustajia)
ENERGIAPOLITIIKKAMME VAIHTOEHDOT

Ti 17. 10. Prof. Pentti Malaska:
SEURAAVAT 200 VUOTTA

Ma 6. 11. Prof. Reijo Wilenius ja fil.kand. Jarmo Toiskallio:
SNELLMAN-ILTA
Tilaisuus pidetään Turun yliopistolla sali 1

Tiedustelut:

Lis. Jarmo Toiskallio, p. 921—842 548, os. Westerholminkatu 3 E 54 20340
Turku 34

Viisaat vanhemmat -kurssi järjestetään yhdessä Mannerheimin lastensuojeluliiton Turun osaston kanssa.

Tiedustelut:

Sirkka-Liisa Malaska p. 921-360 720

Tuija Kirveskari p. 921-366 993